

*Katedra českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty
Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích*

**Slovo, slabika, hláska a písmeno ve vyučování
českého jazyka na 1. stupni ZŠ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Knihovna JU - PF

3 1 1 5 1 7 2 3 0 6

Zpracovala: Aneta Mertlíková

Aprobace : učitelství pro I. stupeň

Vedoucí: Mgr. Milan David

DEPARTMENTS OF CZECH STUDIES

**The word, syllable, sound and letter at
elementary schools.**

Author : Aneta Mertlíková

Leader of the diploma thesis : Mgr. Milan David

Date of delivery : 24.11. 2004

PODĚKOVÁNÍ:

Děkuji panu Mgr. Milanu Davidovi za konzultace a odborný dohled při vypracování diplomové práce. Dík patří také všem učitelům a žákům, kteří vyplnili dotazníky pro tuto práci.

PROHLÁŠENÍ :

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Slovo, slabika, hláska a písmeno ve vyučování českého jazyka na 1. stupni ZŠ vypracovala samostatně a použila jsem jen prameny, které cituji a uvádím v příložené bibliografii.

V Českých Budějovicích dne *24. dubna 2006*

Mužková Anna
.....

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá problematikou tématu Slovo, slabika, hláska a písmeno na 1. stupni základních škol. Je rozdělena na část teoretickou a výzkumnou.

Teoretická část podává odborný výklad pojmů, řeší i otázky chybné výslovnosti, její nápravy a prevence.

Praktická část přináší výzkum na školách. Diagnostické prověrky podávají obraz znalostí, dovedností a návyků žáků. Dotazníky sledují i využívání učebnic, vhodných pomůcek a metodických příruček.

Práce je doložena grafovým a přílohovým materiálem.

ANNOTATION

Diploma work deal with questions theme word, syllable, sound and letter at elementary schools. It is splitted on part theoretic and experimental.

Theoretic part serves revolting interpretation conceptions, try to find a solution to questions with wrong pronunciation, its correcting and prevention.

Practical part bears research at schools. Diagnostic screening serve picture of knowledges, skills and habits of pupils. Questionary watch exploitation of textbooks, suitable materials and methodical manuals. Work is documented graph and supplement material.

OBSAH

Anotace	6
Úvod	7
I. ÚVODNÍ ROZBOR PROBLEMATIKY	8
1.1. Nauka o českém jazyce (jazykovědná bohemistika)	8
1.2. Řeč a jazyk	8
1.3. Vznik a vývoj jazyka	9
1.4. Charakteristika českého jazyka	10
1.5. Zvuková stránka jazyka	11
1.6. Hláška, písmeno, slabika, foném	12
1.6.1. Teoretické jednotky na bázi elementárního zvukového segmentu	12
1.6.2. Hláška	13
1.6.3. Foném	15
1.6.4. Slabika	16
1.7. Fonetické vlastnosti	17
1.8. Výslovnost	18
1.8.1. Úroveň výslovnosti	18
1.8.2. Nesprávná výslovnost	19
1.8.3. Jednotlivé poruchy řeči	19
1.9. Logopedie	22
1.9.1. Logopedická péče	23
1.10. Ortoepie – norma spisovné výslovnosti	24
1.11. Hra jako cílený rozvoj komunikačních dovedností	25
1.12. Hry na rozvoj motoriky mluvidel	26

1.12.1. Motorika mluvidel pro děti ve věku tři až čtyři roky	26
1.12.2. Motorika mluvidel pro děti kolem pěti let a starší	27
1.12.3. Slovní zásoba	28
1.12.4. Hry se slovy	28
1.12.5. Vyjadřovací pohotovost	29

II. FONETIKA A JEJÍ MÍSTO V VÝUCE ČESKÉHO JAZYKA NA

I.stupni ZŠ	30
2.1.Fonetika a její místo v systému české mluvnice	30
2.2. Co umí žák z první třídy	31
2.3. Jazyková výchova v I. ročníku	31
A. Péče o rozvoj vyjadřovacích dovedností	32
B. Nenásilné přivykání na spisovný jazyk	33
C. Péče o spisovnou výslovnost a kulturu mluvené řeči	33
2.4. Zvuková stavba slova. Hlásky a písmena	34
2.5. Hláska- slabika- písmeno	35
2.5.1. Soustava českých hlásek, párové souhlásky	38
2.5.2. Délka samohlásek	38
2.6. Činností učení v českém jazyce ve druhém ročníku – podle Jany Hrnčířové	39
2.7. Hláska, písmeno	41
2.8. Význam slabiky pro dělení slova	41

III. HLÁSKOSLOVNÉ UČIVO V UČEBNÍCÍCH ČESKÉHO JAZYKA PRO I.ST. ZŠ

3.1. Slabika, hláska, písmeno – rozbor problematiky v učebnicích 44

3.2. Vhodná cvičení (nakladatelství Didaktis, Scienta, Alter, Jinan)

A. Vhodná cvičení slova- slabiky II.třída 79

B. Vhodná cvičení na hlásky a písmena 80

C. Vhodná cvičení na souhlásky 81

D. Vhodná cvičení na souhlásky 82

3.3. Dělení slov na konci řádku 83

Zhodnocení učebnic 88

Návrh časového plánu pro druhý ročník ZŠ 89

IV. VÝZKUMNÁ ČÁST 93

4.1. Charakteristika výzkumných metod 94

4.2. Charakteristik výzkumného souboru 94

4.3. Dotazník 97

4.4. Úspěšnost řešení úkolů žáky 98

4.5. Shrnutí výzkumné práce 99

Závěr 102

Použitá literatura 103

Přílohy 105

Úvod

Diplomová práce Slovo, slabika, hláska a písmeno na 1. stupni základních škol řeší problematiku vyučování žáků onoho téma. Jde o učivo elementární. V současné době jsou žáci velice ovlivňováni televizí, počítači, mobilními telefony a masovými médii, to vše může mít vliv na jejich četbu, mluvení a na postoji ke školní práci vůbec.

Snažím se sledovat postup při výuce tohoto elementárního učiva v současné škole. Teoretická část sleduje fonetickou problematiku po stránce odborné, naznačuje i problematiku chybné výslovnosti, jejíž nápravou se zabývá logopedie.

Metodická část práce ukazuje pojetí vyučování ve třech typech učebnic českého jazyka pro I. stupeň základní školy.

V závěrečné části jsou rozebrány a zhodnoceny výsledky testů a dotazníků, které zjišťují úroveň znalostí, dovedností a návyků žáků a názory učitelů.

I. ÚVODNÍ ROZBOR PROBLEMATIKY

1.1. NAUKA O ČESKÉM JAZYCE (JAZYKOVĚDNÁ BOHEMISTIKA)

Studium spisovné češtiny obvykle obsahuje nauku o zvukové stránce (jež se týká především, ale nejen hláskosloví), kterou se zabývá fonetika a fonologie, též nauku o správné výslovnosti (ortoepii), o písemné stránce jazyka, grafemiku a ortografii (nauku o pravopisu), nauku o slově, která zahrnuje lexikologii a frazeologii, dále tvarosloví (morfologii) a tvoření slov (derivologii) a nauku o větě (syntax).

Tím však není vyčerpán předmět studia češtiny. K uvedeným disciplínám se řadí i nauka o textu, teorie textu.

Hláskosloví a grafemika pracují se dvojicí pojmů *foném-hláška*, *grafém-písmeno*, nauka o slově s pojmy *pojmenování a slovo*, nauka o větě (a souvětí) s pojmy *výpověď a věta*, teorie textu s pojmy *jazykový projev (komunikát) a text*.¹

1.2. Řeč a jazyk

Čeština jako živý jazyk je nástrojem verbální komunikace příslušníků českého národního společenství, popřípadě i dalších lidí, kteří ji ovládají.

¹Viz Hála B., Sovák M., Hlas, řeč a sluch, SPN, Praha 1962, str. 12

Komunikace je přenos informací (sdělování obsahu lidského vědomí jiným lidem) a předpokládá komunikanty (tj. autora čili producenta a příjemce čili recipienta), spojení mezi nimi, komunikační kanál, které může být přímé nebo zprostředkované (telefonování), dorozumívací kód, jímž je při verbální komunikaci jazyk, v našem případě jazyk český. Produktem komunikační činnosti je pak komunikát (tj. jazykové projevy, promluvy, diskursy).

Jazyk je systém dorozumívacích prostředků (znakové povahy) a pravidel, jak se těchto prostředků užívá, aby se realizovaly záměry sledované dorozumívací činností a vznikaly tak smysluplné jazykové projevy (komunikáty).

Komunikační jazyková činnost jednotlivce je řeč. Jako odborný jazykový pojem je řeč nejen mluvení, ale i psaní, tedy jakákoli jazyková dorozumívací činnost, také výsledky této činnosti, jazykové projevy (komunikáty).

Vztah jazyka a řeči je vztah prostředku jazykové činnosti a této činnosti (včetně jejích produktů, jazykových projevů).²

1.3. Vznik a vývoj jazyka

Lidská řeč je tak stará jako lidstvo samo. Člověk ji užíval již při svém primitivním společenském životě. Tyto jazyky byly zprvu velmi jednoduché, obsahovaly jen slova nejnütnější, potřebná v denním životě a měly zcela jednoduchou mluvnickou stavbu. Později s vývojem kmenů vznikaly jazyky kmenové a pak národní. Jazyk se vyvíjí s rozvojem lidské společnosti a odráží se v něm veškerá lidská činnost a myšlení.

²Viz ČECHOVÁ M. a kol., Čeština, řeč a jazyk, 2.přepřacované vydání, ISV 2000, str. 37

Souhrn všech slov v jazyce nazýváme slovní zásobou jazyka. Na vývoji každého jazyka mají vliv jazyky jiné, protože žádný národ nežije izolovaně. Do českého jazyka proniklo mnoho slov z němčiny, v době národního obrození (konec 18. a zač. 19. století) byla přejata četná slova z jiných slovanských jazyků, zejména z ruštiny a z polštiny, a s rozvojem vědy, techniky a kultury se přejímají slova další.³

1.4. Charakteristika českého jazyka

Čeština je jazyk flexivní, tj. jazyk, který má flexi (=ohýbání pomocí koncovek), skloňování jmen, časování sloves, stupňování přídavných jmen a příslovcí.

Čeština patří k slovanským jazykům tvrdým (k nim náleží jazyky jihoslovanské) a zřetelným, nedochází k redukci nepřízvučných samohlásek. V českých slovech jsou časté souhláskové skupiny tvořící slabiky díky slabikotvorném *r,l* (známé jsou slovní hříčky typu : Skrč prst skrz krk.).

Dále se liší od ostatních slovanských jazyků tím, že má *ř*. Český jazyk má také stálý přízvuk, a to na první slabice. Rychlost mluvy je v češtině střední, řeč má menší intonační rozpětí.

Nejmenší jednotky lidské řeči jsou hlásky. V psaných projevech zaznamenáváme jednotlivé hlásky grafickými symboly, písmeny. Soubor písmen užívaných v daném jazyce a tvořící grafickou soustavu tohoto jazyka nazýváme písmena.

Čeština využívá písma latinského, tzv. latinky. Ve většině případů platí, že jedné hlásce odpovídá jedno určité písmeno. Písmo založené na takovém principu nazýváme hláskovým.

³Viz MELICHAR J., STYBLÍK V., Český jazyk, rozšířený přehled učiva základní školy, 4. vydání, SPN 1974, str. 24

Hlásky jsou zvuky, které mluvčí produkuje v mluvidlech a které může posluchač sluchem vnímat. Písmena čtenář vnímá zrakem.

Jestliže popisujeme mluvnickou stavbu českého jazyka, všímáme si především těch rozdílů mezi hláskami, které umožňují rozlišit významy slov. Takový rozdíl je například mezi dlouhými a krátkými samohláskami, protože umožňuje rozlišit slova jako *dráha a drahá*, nebo mezi znělými a neznělými souhláskami, jako dokazuje např. rozdíl významu mezi slovy *bil a pil*. Hlásky, které se vyznačují v daném jazyce rozlišovací funkcí, nazýváme *fonémy*.

Fonémy vytvářejí fonologický systém jazyka. Ten je založen na funkčních protikladech, např. na protikladu kvantity (krátkosti- délky) nebo znělosti. Studium takových systémů se zabývá odvětví jazykovědy zvané *fonologie*.⁴

1.5. Zvuková stránka jazyka

Zvukovými vlastnostmi jazyka, bez zřetele k fonologické platnosti jeho jednotek, se zabývá *fonetika*.

Zkoumá způsoby tvoření a vnímání hlásek, změny při jejich spojování, melodickou a dynamickou (silovou) stránku řeči, tempo mluvené řeči a její další vlastnosti. Nejdůležitějšími jednotkami zvukové stránky jazyka jsou hlásky, ostatní zvukové vlastnosti je doprovázejí.

Hlásky můžeme popisovat a třídit z hlediska produkčního (jak je mluvčí vyslovuje) nebo z hlediska akustického (co posluchač vnímá). Přesnější popis třídění podle akustických vlastností hlásek je však možný jen za pomoci přístrojů, proto uvedu třídění podle produkce, kterou můžeme pozorovat i sami na sobě.

⁴ Viz ČECHOVÁ, M., a kol., *Čeština, řeč a jazyk*, ISV 2000, str. 21

Při tvoření hlásek vychází z plic výdechový proud do hlasivek. Ty mohou být oddáleny nebo sblíženy, procházející vzduch je může rozkmitat, takže vznikne tón. Z hlasivek postupuje výdechový proud do artikulačních orgánů, kde se zvuk upravuje. Je to zvláště rezonanční dutina ústní, popř. nosní a dále jazyk, měkké patro a tvrdé patro, dásně, zuby a rty.

1.6. HLÁSKA, PÍSMENO, SLABIKA, FONÉM

1.6.1. Teoretické jednotky na bázi elementárního zvukového segmentu

Až do vzniku strukturní jazykovědy používaly lingvistické koncepce pro segmentální popis zvukové formy jedinou jednotku. V české terminologii byl pro ni zaveden termín hláska.

Další vývoj přinesl jednak nové poznatky o zvukové materii, jednak ucelený metodologický základ pro popis jazyka (především pro popis synchronní).

V současném popisu se na úrovni elementární segmentace pracuje obvykle s třemi jednotkami, podle toho, které aspekty problematiky jsou předmětem zájmu. V češtině se pro ně užívají termíny : hláska, foném, morfoném.

Jejich společnou teoretickou bázi tvoří především dvě vlastnosti. Z hlediska zvukové materie je jejich základem vždy též elementární zvukový segment. Z hlediska systémové segmentace jsou to jednotky neznakové, tj. nejsou bezprostředně vázány k významu a vznikají analytickým rozkladem znakových jednotek.

Odlišný přístup k problematice lze zjednodušeně charakterizovat takto:

- Popis na bázi hlásek – cílem je vlastní popis zvukových segmentů, odvozených rozkladem znakových jednotek jazyka.
- Popis na bázi fonémů – cílem je popis systému zvukových segmentů jako součást popisu stavby jazyka.
- Popis na bázi morfonémů – cílem je popis systémových vztahů mezi znakovými jednotkami jazyka prostřednictvím zvukových segmentů, z nichž jsou složeny.

1.6.2. HLÁSKA

„Hláška jako vymezená jednotka je elementární zvukový segment, který je vymezen výčtem fyzikálních vlastností zvukové materie“.⁵

Z jednotek popisu jedině hláška je dostatečně charakterizována, aby mohla sloužit jako typ pro vytvoření (vyslovení) konkrétních prvků reálných mluvených projevů.

Jednotlivé zvuky lidské řeči, z kterých se skládají slova daného jazyka, jsou hlásky. Čeština má pět samohlásek, ty jsou krátké a dlouhé: a, e, i, o, u – á, é, í, ó, ú a dvojhlásky au, eu, ou (nejčastěji v přejatých slovech nebo v citoslovcích). Dvojhláška vzniká spojením dvou samohlásek v jedné slabice. České souhlásky se dělí podle účasti hlasivek na jejich výslovnosti na znělé, při nichž se hlasivky chvějí, a na neznělé, při nichž se hlasivky nechvějí. Některé souhlásky se liší jen znělostí:

⁵ Viz PALKOVÁ Z., Fonetika a fonologie češtiny – Karolinum, Praha 1997, str. 67

(neznělé) p, f, t, t', s, š, k

(znělé) b, v, d, d', z, ž, g

Podobný rozdíl je mezi neznělou souhláskou *ch* a znělou souhláskou *h*.

Ostatní souhlásky jsou většinou znělé: m, n, ň, j, l, r, ř.

Souhlásky *c* a *č* jsou neznělé (ale mohou se stát znělými v poloze před souhláskou znělou, např. lecko vyslov [ledzgdol], léčba vyslov [lédžba]).⁶

České souhlásky dále dělíme podle způsobu výslovnosti a podle místa výslovnosti.

- Podle způsobu výslovnosti, tj. podle toho, jakým způsobem se klade výdechovému proudu překážka v ústech, rozeznáváme souhlásky:

a) závěrové: b, p, t, t', d, d', g, k, m, n, ň

b) úžinové: v, f, z, s, ž, š, h, ch, j, l, r, ř

c) polozávěrové : c, č

- Podle místa výslovnosti rozeznáváme souhlásky:

a) retné : b, p, m, v, f

b) dásňové: d, t, a, z, s, ž, š, c, č, l, r, ř

c) předopatrové : d', t', ň, j

d) zadopatrové : g, k, ch

e) hrtanové: h

f) souhlásky nosové a ústní

⁶Viz MELICHAR J., STYBLÍK VI., Český jazyk, přehled učiva ZŠ, Praha Fortuna 1994, str.14

Při popisu fonetiky používáme jen výběr vlastností, který lze u segmentů zjistit. Zajímá nás především způsob, jak fonémy mezi sebou kontrastují.

Zvukové vlastnosti segmentů pozorujeme ne proto, abychom popsali segment, ale abychom zjistili shody a rozdíly mezi segmenty v rámci zvukové struktury v jejím celku.

Z tohoto hlediska lze foném představit jako abstraktní jednotku tvořenou souhrnem určitého počtu zvukových charakteristik.

MORFONÉM

Morfoném jako obecná neznaková jednotka popisu je elementární zvukový segment vymezený na základě svého podílu na struktuře morfému.

Cílem popisu je ukázat prostřednictvím segmentálního zvukového složení morfémů, vlastností a vztahy morfémové stavby daného jazyka. Konkrétní zvukové vlastnosti segmentů nás zajímají potud, pokud na jejich základě můžeme charakterizovat nějaké morfologické vztahy, např. typy alternací (v češtině např. střídání t-t', d-d', n-ň lze charakterizovat jako střídání alveolární a palatální řady oklusiv).⁸

1.6.4. SLABIKA

Slabika je základní stavební jednotkou souvislé řeči, nejmenší reálná jednotka při tvoření řeči i při percepci. Je to jednotka výhradně zvuková, ať ji charakterizujeme v rámci fonetického nebo fonologického popisu, nemusí mít přímý vztah k žádné jednotce ostatních částí jazykového systému.

Slabiky jsou tvořeny řetězcem segmentů uspořádaných podle zvukových principů.

⁸ Viz PALKOVÁ Z., Fonetika a fonologie češtiny, Karolinum, Praha 1997, str. 102

1.7. FONETICKÉ VLASTNOSTI

Základní zvukovou vlastností slabiky je přítomnost tónové složky (*sonorita*). Hranice mezi slabikami je na rozdíl od slabičného vrcholu hodnocena různě, zejména tam, kde se objevuje souhlásková skupina (*se-stra*, *ses-tra*, *sest-ra*). Právě nejednoznačnost při stanovení slabičné hranice činí obecnou definici slabiky obtížnou.

Z hlediska produkce je pro vytvoření slabiky zřejmě pohyb mluvidel (jazyka či rtů) od sevření (striktury) k uvolnění (apertuře) cesty výdechového proudu v nadhrtanových dutinách.

Popis segmentální stavby slabiky:

Při popisu slabiky je užitečné rozlišovat tři základní části slabiky : *nukleus* – slabičný vrchol, který je podmínkou existence slabiky. Ve všech jazycích slouží jako nukleus samohlásky, v některých jazycích také některé sonorní souhlásky.

Slabičná *praetura* je konsonant nebo konsonantická skupina předcházející nukleus (např. *sjezd*).

Slabičná *koda* je souhláska nebo souhlásková skupina, která stojí za nukleem a slabiku uzavírá (např. *sjezd*). Praetura a koda jsou části, které mohou ve slabice chybět.⁹

⁹Viz PALKOVÁ Z., Fonetika a fonologie češtiny, Karolinum, Praha 1997, str. 103

1.8. VÝSLOVNOST

1.8.1. Úroveň výslovnosti

Úrovní výslovnosti rozumíme různé stupně dokonalosti fonické úpravy mluvy v celku i v jednotlivostech.

a) *Výslovnost pečlivá* – zejména, mluvíme-li jazykem spisovným. Pečlivá výslovnost záleží v jisté uměřenosti, přesnosti artikulace (nikoli ovšem v afektovaném přehánění), uchovávání souhláskových skupin, v přiměřené modulaci řeči souvislé a v šetření správné kvantity; důležitým rysem výslovnosti pečlivé je též celková snaha o pěkný zvukový dojem mluvy.

b) *Výslovnost pohodlná* je běžná v jazyce hovorovém; vyznačuje se pohodlnou prací mluvidel, méně přesnou artikulací, zjednodušováním souhláskových skupin (*muskej* – *mužský*), nepřesnou kvantitou (*céra*, *podívat*, *dólu*) a celkem nevelkým zájmem o pěkný zvukový dojem.

c) *Výslovnost nedbalá* záleží ve vědomém potlačování hlásek i slabik, nadměrném protahování, nosní rezonanci, zavřenosti samohlásek atd.

Bývá typickým znakem jisté společenské skupiny, kdysi např. v Praze tzv.: „*pepíků*“ (např. [*Kam pa děš?*]), v Brně „*plotňáků*“, v Ostravě „*chacharů*“, ostatně i dnešní tzv. „*páskové*“ mají svou typickou mluvu a výslovnost.¹⁰

¹⁰ Viz Hála B., Sovák M., Hlas, řeč a sluch, SPN, Praha 1962, str. 58

1.8.2. Nesprávná výslovnost

Nesprávná výslovnost také závisí často na poruchách řeči, které vznikají z různých příčin a postihují různé složky procesu dorozumívání. V krátkém přehledu uvedu základní typy poruch.

Poruchy organické a funkční

Rozděleno podle příčin na dvě základní skupiny

Poruchy organické jsou ty, jejichž příčinou je poškození některého z orgánů potřebných k řeči. Mohou být vrozené nebo nabyté v průběhu života. Závažné důsledky pro řeč mají především poruchy sluchu (od snížené ostrosti sluchu po hluchotu), dále změny ústředního nervového systému, snížené rozumové schopnosti, poruchy motoriky vedoucí k snížené obratnosti, poruchy mluvidel (jako rozštěp rtu a patra, vady skusu apod.).

Poruchy funkční jsou poruchy řeči, při nichž nelze zjistit žádnou organickou změnu. Bývají vyvolány vnějšími vlivy prostředí, přičemž se předpokládá podíl vrozené nebo získané dispozice člověka. Příkladem může být opožděný vývoj řeči nebo vznik koktavosti u nevhodně přecvičovaného levorukého dítěte.

1.8.3. Jednotlivé poruchy řeči

► **DYSFÁZIE** – Souhrnný název pro dětskou nemluvnost trvající od narození. Vzniká např. u dětí těžce rozumově poškozených. Zvláštní skupinu tvoří případy, kdy dítě slyší a rozumí řeči, samo však nemluví.

▶ **DĚTSKÁ CHRAPTIVOST** – funkcionální porucha hlasu, který je důsledkem nadměrného napínání hlasivek při „křiklavém“ způsobu řeči. Děti tvoří hlas nepřiměřenou silou a v nepřiměřeném hlasovém rozsahu (zejm. směrem k vyšší poloze).

▶ **HLASOVÉ UZLÍKY** – jsou ohraničená zbytnělá místa na sliznici hlasivek. Vznikají jako důsledek dlouhodobého dráždění a namáhání hlasového ústrojí (při trvalém chraptu, opakovaných zánětech, z návykového odkašlávání apod.)

▶ **HUHŇAVOST** – je porucha zvuku řeči, která vzniká jako důsledek nedostatečné činnosti měkkého patra při vytváření patrohltanového závěru. Podrobněji rozlišujeme huhňavost otevřenou a zavřenou.

▶ **DYSLÁLIE (PATLAVOST)** – je souhrnný název pro poruchy výslovnosti hlásek nebo hláskových skupin:

- *mogilálie* - typ dyslalie, při němž dítě hlásku vynechává,
- *paralálie* je nahrazování hlásky jinou hláskou,
- *tetismus* označuje těžkou patlavost, při které dítě komolí velký počet hlásek i slabik, takže se řeč stává nesrozumitelnou.

Nejčastěji má dyslalie podobu deformace jednotlivých hlásek. Hláška je tvořena odchylným způsobem, takže se její zvuk vymyká z rámu považovaného v daném jazykovém společenství za běžný úzus. Toto odchylné tvoření bývá označováno termíny odvozenými z řeckého názvu litery pro danou hlásku připojením koncovky - *ismus*.

Tedy např. : sigmatismus – porucha sykavek,

rotacismus – porucha hlásky *r*,

lambdacismus – porucha hlásky *l*.

▶ **AFÁZIE** – je úplná nebo částečná ztráta řeči, která již byla částečně nebo zcela vytvořena. Vzniká poškozením řečových oblastí při úrazu, zánětech, nádorových procesech atd. Podle toho, které části řečových oblastí jsou postiženy, rozdělujeme na několik typů:

- Afázie motorická (pohybová)- znamená, že dítě slyší řeč, rozumí ji, ale nedovede vyjádřit slovy vlastní myšlenku.

- Afázie senzorická (smyslová) - znamená, dítě slyší, nerozeznává však jednotlivé znakové jednotky (slova) a řeči tudíž nerozumí. Samo může mluvit a formulovat vlastní myšlenky, ovšem obvykle zkomoleně, protože se nemůže kontrolovat.

- Afázie úplná – je porušení řeči v celku. Dítě řeči nerozumí, ani samo nemluví.

▶ **DYSARTRIE** – porucha hláskování, koordinace artikulačních pohybů v celku. Řeč je těžkopádná, zpomalená nebo naopak přehnaně rychlá, výslovnost nejasná.

▶ **MLUVNÍ NEURÓZY** – funkční poruchy vyšší nervové činnosti především jemné řídící funkce ústředního nervstva, jejichž příznaky se projevují především na řeči. Jako všechny neurózy jsou vyvolávány působením nepříznivých vnějších vlivů na duševní činnost člověka. Bývají důsledkem nadměrné psychické zátěže, stresu, konfliktních situací apod.. Snáze vznikají u jedince, který má vrozenou nebo získanou dispozici.

▶ **KOKTAVOST** – druh neurózy, při které je postižena motorická oblast mluvní koordinace. Vyskytuje se častěji u chlapců než u děvčat. Vzniká nejčastěji v předškolním období v době prudkého rozvoje řeči, dále mezi 6.a7.

rokem věku. V době dospívání se někdy zhoršuje nebo obnovuje. U dospělých vzniká spíše výjimečně. Mohou jí vyvolat nevhodné zásahy do mluvního vývoje. Náprava je dlouhodobá a vyžaduje vždy také odstranění neurotizujících faktorů.

► **BREPTAVOST** – řeč překotná, člověk některé hlásky nebo slabiky vynechává, přeřikává se, zkracuje slova apod.. Při soustředěné pozornosti se výkon může podstatně zlepšit, někteří lidé si svou vadu ani neuvědomují.

► **MUTISMUS** – neuróza, při níž dochází k onemocnění. Může nastat po silných duševních nebo fyzických úrazech, při duševním vyčerpání, přílišném rozrušení apod.. Častější je opět u lidí neurotických. Vzniká obvykle náhle a její trvání je velmi rozdílné.

► **DYSLEXIE** – vývojová porucha čtení, neschopnost dětí naučit se obvyklým způsobem číst, ačkoliv řeč mluvená a úroveň intelektu je normální.

1.9. LOGOPEDIE

Logopedie (*logo* - z latinského slova, - *pedie* z řeč. výchova) je speciální pedagogická věda, která se zabývá rozvojem, výchovou a vzděláváním osob postižených vadami a poruchami sdělovacího procesu.¹¹

Logoped diagnostikuje vady a poruchy výslovnosti, poruchy plynulosti (např. koktavost), vývojové vady (opožděný vývoj řeči, dysfázie), poruchy

¹¹<http://www.stripky.cz/nemoci/logopedie/logopedie.html#1>

učení (dyslexie aj.), poruchy sluchu různých příčin a rozsahu, poruchy hlasu a následky mozkových příhod či úrazů v oblasti komunikace (např. afázie). Podle příčin a rozsahu poruchy volí vhodné terapeutické postupy. Kromě základního problému ovlivňuje průběžně i pedagogické, psychologické a sociální důsledky poruchy. Podle potřeby spolupracuje s dalšími odborníky (lékaři různých specializací, psychology atd.).¹²

1.9.1. Logopedická péče

Logopedickou péčí rozumíme speciální pedagogickou péči o komunikační proces ve společenské interakci, a to za normálních i patologických okolností.

Logopedie má široké pole působnosti. Do oblasti jejího zájmu patří především nejrůznější nedostatky a nevhodné návyky v komunikačním styku. Jsou to zejména různé deformace výslovnosti, vyjadřování, plynulosti mluvy, gramatické a syntaktické uspořádanosti řeči.

Do logopedické péče patří také děti, které si pro nejrůznější nedostatky nemohou osvojit komunikační dovednosti včas a věku i nadání přiměřeně, tj. děti s vývojovými vadami řeči, čtení a psaní. Důležitou oblastí logopedie jsou komunikační nedostatky v receptivní čili sluchové složce sdělování.

Odstraňování nebo alespoň překonávání vad a poruch sdělování lze obecně označit jako logopedickou terapii. Vyšetření řeči provádí pediatr ve třech letech a při předškolních prohlídkách jsou děti s vadou řeči posílány do logopedických ambulancí. Ne u všech se však podaří vady odstranit a naučenou hlásku zautomatizovat. Proto je potřeba, aby učitelky na ZŠ spolupracovaly s logopedy a pomocí individuálních cvičení pomáhaly hlásky automatizovat,

¹² Viz MRÁZOVÁ E., Úvod do studia speciální pedagogiky. PF UJEP v Ústí nad Labem, vydání 1., Ústí nad Labem 1998

případně fixovat. K tomu by měly sloužit příklady cvičení, která jsou uvedena ve speciální literatuře o metodice nácviku správné výslovnosti.¹³

1.10. ORTOEPIE – norma spisovné výslovnosti

Slovo *ortoepie* je odvozeno z řeckého *orthos* (správný) a *epien* (mluvit), *epos* (slovo, řeč) a označuje se jím ustálená podoba výslovnosti spisovného jazyka, tedy správné tvoření hlásek z hlediska jejich artikulace a obecně uznaného znění při sdělování.

Ortoepii lze nejlépe definovat jako souhrn obecně platných zásad znění a pravidel pečlivé výslovnosti spisovného jazyka. Zjišťování ortoepické normy podle určitých principů a stanovení její kodifikace, tj. publikování jejích zákonitostí, se řídí těmito zásadami:

1. Nejprve je třeba průzkumem zjistit výslovnost, která v současné době při užívání spisovného jazyka skutečně existuje.
2. Co se týče poměru ortoepické normy a pravopisu, tu je sice jisté, že jazyk, kterým se mluví a píše, nutně vlivu písma podléhá, ovšem pravopis se zase přizpůsobuje výslovnosti.
3. Ortoepická norma se vztahuje pouze na výslovnost mluvy klidné, neutrální, neafektované. Zvukové realizaci mluvy citově vzrušené musí být ponechána určitá volnost; to je důležité zejména pro řeč jevištní a pro uměleckou recitaci, při nichž je mluvčí umělecky vázán na různé stylizování mluvy.

¹³ Viz SOVÁK M., Elementární logopedická diagnostika, terapie a prevence, SPN 1. vydání, Praha 1978

4. Ortoepická norma předpokládá u mluvčího správné tvoření hlásek a hláskových (zejména souhláskových) spojení, jakož i přesné uchovávání slabik, krom toho dále též uchovávání navyklých, obecně platných schémat modulování řeči souvislé.¹⁴

Správnou výslovností jednotlivých hlásek se zabývá *ortofonie*, která je součástí ortoepie v širším slova smyslu. Vlastní ortoepie je soubor pravidel o správném užití hlásek v hláskových spojeních, ve fonických řadách.

1.11. HRA JAKO CÍLENÝ ROZVOJ KOMUNIKAČNÍCH DOVEDNOSTÍ

Řada námětů na hry rozvíjí komunikační schopnosti, a to hned několika způsoby, podle toho, čemu dáme v dané chvíli přednost. Nejdříve nacvičíme základní postup, pak se zaměříme na přesnost provedení, nakonec i na rychlost.

Hry volíme podle stáří dítěte. Čím je dítě menší, tím jednodušší a všestrannější hry volíme. Nikdy je dítěti nenutíme. Ztrácí-li dítě zájem, je hra asi příliš těžká nebo je dítě už unavené. Při hrách, které už cíleně rozvíjejí některou schopnost (většinou ne dříve než po pátém roce), je nutné postupně zvyšovat náročnost po malých krůčcích. Je lépe udělat postupně tři malé kroky s pocitem, že jsme to dokázali, než opakovat jeden velký a mnohokrát se při tom zmýlit.

¹⁴ Viz HÁLA B., *Fonetika v teorii a v praxi*, SPN, 1. vydání, Praha 1975

Řada dětí má velký strach udělat chyby, proto nikdy nekomentujeme způsobem „jak to, že to pořád kazíš“, ale spíše „to nevádí, příště to bude určitě lepší“. Je rozumné raději delší dobu napovídat dítěti správné řešení nebo další posupný krok a tím omezit na minimum počet nesprávných pokusů, než dovolit, aby se automatizoval nesprávný postup.

Pokud se objeví některé dílčí nedostatky a pomocí her se je nedaří postupně odstraňovat, je dobré vyhledat odbornou konzultaci, aby bylo možné včas najít příčinu a stanovit optimální postup.

Příkladné hry na rozvoj motoriky mluvidel uvedu v následující kapitole.

1.12. HRY NA ROZVOJ MOTORIKY MLUVIDEL

1.12.1. Motorika mluvidel pro děti ve věku tři až čtyři roky

Nabízíme je ve vhodné situaci (když mají chuť se pitvořit, jako doprovod obrázku – čert- , když si umažou pusku od jogurtu – olizování, apod.). Využíváme pauzu napodobovacího reflexu, neklademe zatím žádné nároky na přesnost nebo rychlost provedení. Zde uvádím jen několik her na motoriku mluvidel.

- Pohyb rtů – roztáhnout rty do široka, úsměv, pejsek cení zoubky.
- Zvuk při napodobování koňských kopyt.
- Uvolnit rty a brnkat prstem o dolní ret (brm, brm).
- Kloktání (procvičujeme patrohltanový uzávěr).
- Nafouknout obě tváře a prsty „propíchnout“ – balon praskl.

1.12.2. Motorika mluvidel pro děti kolem pěti let a starší

Cviky předpokládají zvládnutí předchozí skupiny pohybů. Pokud se cvik daří, snažíme se o rychlejší provedení.

Vhodné cviky pro správnou artikulaci hlásek TDN a LRŘ

- Ťukání špičkou jazyka na horní alveolu – datel klepe, někdo ťuká,...
- Jak frká koník – vibrace volných, k sobě přiložených rtů při výdechu.

Vhodné cviky pro správnou artikulaci PBM a FV

- Nafouknout obě tváře a pouštět vzduch po troškách ven přes pevný závěr – děda kouří fajfku, mašinka se rozjíždí a pomalu zvyšuje rychlost (PB), případně lze držet nos ucpaný.
- Foukat jako vítr – fi.
- Udělat kapříka – vysát vzduch z tváří- vmáčknout je, rty tvoří osmičku.

Vhodné cviky pro artikulaci sykavek a měkčení (CSZ, ČŠŽ, ŤDŇ)

- Roztáhnout jazyk do placičky a okrajem ho přitisknout ke všem dolním zubům (máma dělá placku z těsta a zoubky jsou formička), totéž nahoře.
- Zvednout okraje jazyka nahoru (udělej mističku, ruličku).

- Dát do pusy ukazováček a špičkou jazyka ho zkusit vytlačit ven (jazyk se ohne do oblouku a přimáčkne se na patro) – prst je zvědavý, ale nepatří do pusy, musíme ho vyhnat.

1.12.3. Slovní zásoba

Do slovní zásoby můžeme užít tyto všeobecně zaměřené hry:

- Hry typu „Šla babička do městečka, koupila tam...“. Slova na doplnění volíme podle tématu, které chceme doplnit, zároveň se cvičí i paměť, cit pro členění věty a další schopnosti.

Byl jsem (v lese, v obchodě, na letišti,...) a viděl jsem, koupil jsem... - podstatná jména.

Co jezdí, co létá, co se obléká, co roste na stromě, v zahradě...

Co potřebuji k vaření, šití, stavbě domu...

Co dělá maminka, prodavačka, zedník... - slovesa.

Jaké je jablíčko, jaký je strom... - přídavná jména.

1.12.4. Hry se slovy

Zde můžeme užít protiklad, přirovnání, synonyma, hledání významu (k čemu je to dobré, co se s tím dělá, kdo to potřebuje,...), hledání souvislostí, hledání rýmu, obměny uvnitř verše, hledání metafor a přirovnání v textu („jak by se to dalo říci jinak“), hledání slov na danou slabiku (hlásku), stupňování (velký, větší, největší), slova neutrální a citově zbarvená, hledání nadřazeného pojmu apod..

1.12.5. Vyjadřovací pohotovost

- Větný rozbor naruby, natahovaná věta. Určíme si výchozí slovo, obvykle podstatné jméno. Pak pomocí různých otázek přidáváme další slova, věta postupně roste a natahuje se.
(Auto. Co dělá? Jede. Auto jede. Kam? Auto jede na výlet apod.)
- Hádanky. Dospělý popisuje nějaký předmět (vzhled, vlastnosti), dítě hádá.
- Vymyšlení příběhu. Každý z účastníků přidá jednu větu.
- Řešení situací: „Co bys dělal, kdybys...“ Lze využívat nejen fantazii (kdybys chytil zlatou rybku a směl mít tři přání), ale zejména realitu.
- Vyprávění příběhu. Čteme-li pohádku opakovaně, můžeme větu „nakousnout“ a dítě ji většinou samo doplní.
- Prázdninový deník. Předškolní dítě si maluje do bloku zážitky z prázdnin. Během kreslení se o obrázku (např. výlet) mluví, vypráví s třeba o zážitcích z výletu, upřesňují se poznatky. Spojuje se tak ideálně vnímání, krátkodobá i dlouhodobá paměť s vyjadřovací pohotovostí.¹⁵

¹⁵Viz KUTÁLKOVÁ D., Logopedická prevence, Průvodce vývojem dětské řeči, Portál Praha 1996

II. FONETIKA A JEJÍ MÍSTO VE VÝUCE ČESKÉHO JAZYKA NA I. STUPNI ZŠ

2.1. Fonetika a její místo v systému české mluvnice

Teorie vyučování mateřského jazyka je odborná disciplína, která má své úkoly a metody. Jednou z metod je metoda pozorování žáků a rozhovorů s nimi, která patří na prvním stupni k nejdůležitějším. Učitel by měl proto sledovat své žáky, jejich vyjadřování, rozsah jejich slovní zásoby, stylizování otázek při čtení, mají-li alespoň obrysovou představu o citovém zabarvení některých slov atd.

Při metodě rozhovoru by měl učitel užívat hovorovou verzi spisovné češtiny. Není však nutné, aby totéž vyžadoval od žáků, často nebo téměř nepřetržitě je opravoval, kdykoli žáci uplatní obecně český nebo nářeční výraz.

Nikdy by se však neměl nechat sám strhnout k obecně českému typu vyjadřování.

Metoda rozhovoru je důležitá i z jiných důvodů. Pomáhá navodit vztah žáků k učiteli, tím i ke škole a k učení. Rozhovor upozorní učitele na nedostatek v žákově výslovnosti, napoví i leccos o rychlosti spontánního žákova projevu.

Nedostatky v žákově pravopise jsou stejnou chybou jako pohodlná a nedbalá výslovnost.

2.2. CO UMÍ ŽÁK Z PRVNÍ TŘÍDY

Kapitoly z prvopočátečního čtení a psaní v prvním ročníku ZŠ mají žáka naučit základním znalostem, které bude dál rozvíjet ve druhém ročníku. Na počátku druhé třídy žák umí přečíst a spočítat věty v krátkém odstavci, umí najít jednoslabičná, dvojslabičná, trojslabičná i víceslabiční slova, opsat daný text, vypravovat krátký celek (např. o své škole, zde mohou být oporou některá slova jako *vysoká, nízká, malá, velká, stará, nová, městská, vesnická* aj.), umí popsat např. cestu do školy.

Žák také ví, že věta začíná velkým písmenem (rovněž i jména lidí) a končí znaménky ., ? nebo !. Dále se učí rozlišovat podobu ústní a písemnou, žáci navazují na projevy, jež jsou složeny z větných celků (zjednodušeně vět). Na začátku věty píšeme velké písmeno. Konec větného celku poznáme v řeči podle melodie (klesneme hlasem) a podle přestávky mezi větami. V písmu poznáme konec větného celku podle znamének.

Ve slohu ověřují své poznatky a prakticky dokazují, vyprávějí-li např. pohádku podle obrázkové osnovy, kde jsou základní body pohádky nebo příběhu jednoduše ilustrovány.¹⁶

2.3. JAZYKOVÁ VÝCHOVA v I.ročníku

Vyučovací předmět český jazyk a literatura v prvním ročníku má v soustavě předmětů dominantní postavení. Podle učebního plánu I. stupně ZŠ je mu věnováno 9 týdenních vyučovacích hodin. Obsahuje dvě složky:

- 1) jazykovou výchovu a výcvik ve čtení a psaní (6 hodin),
- 2) literární výchovu (2 hodiny).

¹⁶Viz MÜLHAUSEROVÁ H., JANÁČKOVÁ Z., PŘÍBORSKÁ O., Učebnice českého jazyka pro druhý ročník, str. 3-4, Nová škola 1998

Literární výchova navazuje na dosavadní zkušenosti dětí předškolního věku s literaturou v mateřské škole i v rodině a dále je rozvíjí. Obě složky, vzájemně se prolínající, působí k záměrné výchově osobnosti dítěte.

Jazykovou výchovou v I. ročníku si žáci prohlubují jazykové dovednosti z předškolní výchovy v mateřské škole a získávají dovednosti a návyky nové. Přejíždějí od smyslového poznávání k rozumovému prostřednictvím forem myšlení (např. pojmů), které nejsou možné bez jazyka. Rozvíjí se rozumová výchova s ostatními složkami výchovy a vyjadřování v mateřském jazyce.

Vyučovací hodiny se nedělí na jazykové a literární. Vyučování v I. ročníku vyžaduje organizační a racionální střídání způsobů práce učitele i žáka. Učitel musí prokázat schopnost uplatňování efektivních metod a forem práce, jejich vhodných kombinací.

Jazyková výchova žáků v I. ročníku navazuje na řečové dovednosti předškolního období. V mateřské škole si má dítě osvojit základy hovorové podoby spisovného jazyka v mluvené formě. Postupně se rozvíjí jeho vyjadřování, slovní zásoba, pečuje se o spisovné vyslovování, kulturu řeči a vstěpuje se mu základní povědomí o mluvnické stavbě jazyka.¹⁷

V podstatě jde o plnění tří oblastí dílčích cílů, k nimž se musí učitel se žáky propracovat plněním dílčích úkolů:

A. PÉČE O ROZVOJ VYJADŘOVACÍCH DOVEDNOSTÍ

Žáci znají a užívají mnoho slov a větných konstrukcí, jež si osvojili vlivem různorodého prostředí v rodině, v mateřské škole a v prostředích jiných. Učitel musí budovat společnou dorozumivací základnu, v níž bude rozvíjet dosavadní slovní zásobu žáků, bude se snažit u nich probouzet zájem o výběr nejvhodnějších pojmenování pro označení skutečnosti, povede je k využívání pojmenování ve výstižných větných celcích.

¹⁷ Viz BRABCOVÁ R., Didaktika českého jazyka, SPN 1990, str. 80-81

Učitel využije především metody řízeného rozhovoru podle různých obrázků a nástěnných obrazů, podle vlastních zkušeností a vzpomínek žáků, později podle přečtených textů.

B. NENÁSILNÉ PŘIVYKÁNÍ NA SPISOVNÝ JAZYK

Žáci I.ročníku se učí spisovnou češtinu užívat ve svých projevech a rozumět jí přiměřeně svému věku. I když se jazyková výchova ve škole začíná provádět řízeným poznáváním, žák počátečního ročníku se učí vyjadřovat především nápodobou mluvy učitele při dostatku poskytnutých příležitostí k vlastnímu mluvenému projevu před kolektivem třídy i před učitelem. Žák by si měl postupně uvědomovat, v kterém prostředí a jakým způsobem je nejvhodnější se vyjádřit (Umyj si ruce. – Vomej si pazoury). Učitel řeč žáků usměrňuje a rozvíjí ji po stránce obsahové i formální. Nepřipouští vyjadřování vulgární.

C. PÉČE O SPISOVNOU VÝSLOVNOST A KULTURU MLUVENÉ ŘEČI

Má význam pro zkvalitnění komunikativní a estetické funkce jazyka při mluvených, tedy i čtených projevech. Učitel pečuje o srozumitelnost mluveného projevu žáka, vyžaduje plynulost, uvědomělost i správnost projevu, podporuje rozvoj dětské psychiky a estetického zážitku při vytváření mluveného projevu i při jeho sluchovém vnímání.

Cvičení dechu bude podmiňovat funkci hlasivek a artikulačních orgánů. Žák si musí uvědomit, že pro mluvení je potřebné správné dýchání, a to nádech prováděný nosem a výdech ústy.

Cvičení hlasu. Hlasové ústrojí (hlasivky) uložené v hrtanu je složitým mechanismem lidského těla. Doporučuje se cvičit měkký hlasový začátek při vyslovování slov začínajících hláskou *m* (*moje milá maminko*) ve spojení se samohláskou. Cvičení se zíváním, hluboký nádech, užívá se znělých souhlásek,

retných *m, b, k* ozvučení dutiny nosní souhlásky *n*, dutiny ústní souhlásky *l, r*, předních samohlásek *i, e* a středního *a*.

Cvičení artikulace. Zde se využije aktivní činnosti jazyka. Učitel odstraňuje především pohodlnou otevřenou výslovnost samohlásek dbá na rozdíl ve vyslovování samohlásek dlouhých a krátkých, vyslovování dvojhlásek a spojování samohlásek se souhláskami.

Úspěšnost jazykové výchovy ve smyslu jazykové kultury mluvených projevů v I.ročníku vyžaduje zájem a snahu učitelů pěstovat svou mluvenou řeč a být přirozeným vzorem pro žáky. Učitelé by měli dávat svým žákům co nejvíce příležitostí ke zdokonalování mluvy, aby si osvojili dostatečné množství jazykových prostředků k individuálnímu vyjadřování, aby se snažili o souvislé, srozumitelné, jazykově i obsahově správné mluvené projevy (BRABCOVÁ, R. 1990, str. 81).

2.4. ZVUKOVÁ STAVBA SLOVA. HLÁSKY A PÍSMENA

Hlavním cílem této kapitoly je naučit žáky rozlišovat samohlásky, dvojhlásky a souhlásky. Žáci z prvního ročníku už vědí, že hlásky *i, í* se v písmu označují písmeny *i, í* nebo *y, ý* a že hláska dlouhé *ú* se v písmu označuje buď písmenem *ú* nebo *ů*.

Přijdou i na to, že podstatou slabiky je vždy samohláska, dvojhláska nebo slabikotvorná souhláska a že slabika může mít různý počet i uspořádaní souhlásek. Důležité je uvědomovat si rozdíl mezi zvukovou podobou jazyka a psanou podobou jazyka.

Rozlišovat samohlásky a souhlásky se žáci naučí bez obtíží. Slabičným rozbořením slov, jejichž první slabika je tvořena samohláskou (alej, ementál, Ivan, okatý, únava), a srovnáním těchto slabik s jinými slabikami získávají žáci zkušenost, že některé hlásky mohou vytvářet samy slabiku (samohlásky), jiné jen ve spojení se samohláskou (souhlásky). Zároveň s tím žáci na příkladech zjišťují, že stejnou úlohu jako samohlásky mají i dvojhásky *ou* a *au* (ouško, mouka, berou, auto), tedy spojení dvou samohlásek (o+u, a+u) v jedné slabice.

Aby žáci mohli srovnávat zvukovou a grafickou podobu slova a aby mohli lépe pochopit slabičné a hláskové složení slova, volíme pro zvukovou stránku záznam značkami \bigcirc (samohláska), \times (souhláska) a \otimes (slabikotvorná souhláska). Nebylo by vhodné psát zvukovou podobu písmeny, protože bychom narušovali ustálenou grafickou podobu slova. Kromě toho záznamy pomocí značek umožňují pochopit obecný princip složení slov a slabik.¹⁸

2.5. HLÁSKA – SLABIKA – PÍSMENO

Pro toto učivo je příznačné, že si je žáci osvojují na pozadí určitých protikladů či paralel, jedná se zejména o učivo :

hláska – písmeno,

samohláska- souhláska,

hláska- slabika,

samohláska krátká – samohláska dlouhá,

hláska tvrdá – hláska měkká,

hláska znělá – hláska neznělá,

slabika přízvučná – slabika nepřízvučná.

¹⁸Viz DVOŘÁKOVÁ Z., STYBLÍK V., ONDÁŠKOVÁ K., Metodická příručka k učebnici českého jazyka pro druhý ročník ZŠ, SPN 1998, str. 20-21

K uvědomování si těchto protikladů žáky vedeme, v metodickém postupu však těchto protikladů i využíváme. Východiskem našeho postupu je především jazyk mluvený, nikoli psaný, i když k poznání jevů psaného jazyka směřujeme.

Samotné začátky byly v tomto směru vykonány již v prvním ročníku při nácvičce čtení, žák se naučil izolovat hlásku ve slově, členit slovo na více hlásek, někdy i na více slabik, spojovat hlásky ve slabiky a slabiky ve slova.

V tomto všem pokračujeme a postupně i uvádíme v určitý systém. Od počátku spojujeme hledisko čistě lingvistické s hlediskem významovým. Nepřihlížíme zatím k neslabičným předložkám (v, s, k, z) a ke spojkám a, i a v žákové povědomí vytváříme a postupně zdůrazňujeme představu, že hlásky mají funkci významovou, že její změnou dochází i ke změně významu slova; začínáme svůj postup obvykle poukazováním na platnost hlásek na prvním místě ve slově (využíváme slov typu cíl – díl, bos – kos, louka – mouka). Začínáme u zvukové podoby slov, postupně však přidáváme i podobu psanou.

V dalším postupu volíme výrazy s různou samohláskou uprostřed slova (typ šel – šil, důl – dal, kos – kus) a přecházíme ke slovům s obměnou souhlásky uvnitř slova (typ stačí – staví, mele – mete, veze – vede).

V této fázi nezařazujeme slova se souhláskou na konci. Postupně také zesilujeme podíl psaného obrazu slova na uvedeném postupu.¹⁹

I/Y

S analýzou slova spojujeme obvykle úkol, aby žák jednotlivé hlásky ve slově pojmenovával. Přitom nebude rozlišovat hlásky jako tvrdé a měkké i, i když se tu bude opírat o optický obraz slova, ani tvrdé dlouhé ý nebo měkké dlouhé í, ale pouze i, nebo dlouhé í.

¹⁹Viz DAVID M., Kapitoly z didaktiky českého jazyka na prvním stupni ZŠ, JČU České Budějovice 2001, str. 23

Ě

Písmeno ě nebudeme pojmenovávat jako „e s háčkem“. Tak jako nepojmenováváme hlásku š jako „s s háčkem“, má i písmeno ě své jméno – a tím je „ije“.

Je proto nezbytné, aby pro ilustraci postupu byla vybírána slova, v nichž každá hláska odpovídá písmenu, a to písmenu samostatnému, začínáme slovy s krátkými samohláskami (typ tabule, ruka, čepice, stroj), přistupují slova, v nichž se střídají samohlásky dlouhé a krátké (typ cíl, šála, malá, kopaná).

Třídíme-li slova na slabiky, zpočátku se vyhýbáme výrazům, v nichž je např. první slabika tvořena pouze samohláskou (uhodí, unese, uloví), nebo takovým výrazům (slovům), jejichž členění na slabiky není jednoznačné (uvadne, upadne, mají, např. Správná členění u-va-dne i u-vad-ne, u-pad-ne i u-pad-ne).

Žáky vedeme k pozorování, že všechny slabiky ve slově nemají stejný silný přízvuk. K tomuto cíli bývají do učebnicových textů zařazována dětská rozpočítadla. Ilustrativní funkci může mít i výrazně čtení nebo přednes krátkých vět. Obojí provádí učitel, problém neponechává samotným žákům.

Při určování samohlásek a souhlásek naučíme děti označovat samohlásku \circ , souhlásku x . Zápis schémata $x \circ x \circ$ děti čtou nikoli „křížek, kolečko“, ale souhláska, samohláska,...

Učitel zápis spojuje s úkolem pro žáka, aby říkal slova, která mohou tomuto schématu odpovídat. Vyučující se pak vrátí k výrazům typu okolí, uloží a vysvětlí žákům, že slabiku může tvořit i dvojice hlásek, tzv. **dvojhláska** (typ ouško, auto) a to je nejen na začátku slova, ale i uprostřed nebo na konci (typ louka, vedou), zároveň upozorní na kombinovanou značku dvojhlásky pro schematický zápis \otimes (DAVID M., 2001, str.23).

Slabiky

Zde by se mělo procvičit kladení přízvuku na předložku. Předložka tvoří se slovem jeden přízvukový celek. (Neslabičné předložky splývají s první slabikou slova). U víceslabičných slov lze zmínit přítomnost vedlejšího (slabšího) přízvuku na třetí nebo další slabice – vynikne zvláště při čtení veršů.

2.5.1. Soustava českých hlásek, párové souhlásky

Rozdíl mezi psanou a vyslovovanou podobou slova se týká zejména spodoby znělosti. Žáci by měli umět vysvětlit, proč je určitý způsob psaní správný, hledat jiné tvary slova, v nichž se spodoba znělosti nevyskytuje, hledat slova příbuzná (had, hada, hádek).

Přehledné rozdělení českých hlásek by mělo mj. ukázat rozdíl mezi hláskou a písmenem (ě, ch, i/y).

Pro procvičování pravopisu párových souhlásek jsou velmi účinné dvojice slov, která jsou zvukovými homonymy (zeť- zed', pokud – pokut, spíž – spíš aj.). Učitel by měl vždy volit vhodné jednoduché a názorné dvojice slov a vyvarovat se užití dvojic v „nesprávném“ kontextu.

2.5.2. Délka samohlásek

Žák by ve vlastních mluvených projevech měl být schopen respektovat délku samohlásek z hlediska spisovné výslovnosti. Zvýšenou pozornost je tomu třeba věnovat v těch oblastech, kde se místní mluva od spisovné výslovnosti liší. Zároveň by žák měl zvládat zapisování slyšené délky nebo krátkosti.

U krátkých a dlouhých samohlásek není třeba složitějšího vysvětlování. Je však vhodné zdůraznit respektování délky jednotlivých hlásek jako součásti kultivovaného vyjadřování.

Procvičování výslovnosti je vhodné spojit s procvičováním výrazného čtení (přízvuk, důraz, pauzy, intonace). K eventuálnímu diktátu je vhodné přiřadit práci s učebnicí, zejména s těmi cvičeními, kde se pracuje s významovými rozdíly (žila- žila apod.).

2.6. ČINNOSTNÍ UČENÍ V ČESKÉM JAZYCE VE DRUHÉM ROČNÍKU (Podle Jany Hrnčířové)

Ve druhém ročníku se žáci v českém jazyce učí, že věta se skládá ze slov, slova ze slabik a slabiky z hlásek, dále poznávají pojmy samohláska a souhláska.

Učíme-li činnostně, napadá nás hodně možností, jak tuto látku co nejefektivněji naučit tak, aby děti měly z učení radost a nové poznatky objevovaly samy vlastní činností.

Zde je několik osvědčených nápadů z učebnice Český jazyk 2, nakladatelství Nová škola Brno 1998.

Věta, slovo, slabika, hláska

a) Žáci vymýšlejí a říkají různé věty na dané téma, např. „Z“ zima, „Š“ škola, „K“ kočka atd..

Vhodnou větu učitel vybere a všechny děti si ji napíší na proužek papíru (Pepík lyžuje. Helenka píše). Učitel zadá úkol rozstříhat větu na slova a spočítat počet slov ve větě. Dále děti stříhají každé slovo na slabiky.

Držíme-li se zásady, že stejnou činnost děláme krátce, často a s obměnami, můžeme v další hodině tuto práci individualizovat tak, že si každý

žák vymyslí a napíše svoji vlastní větu nebo nějakou pěknou větu o svém spolužákovi, kterou mu pak věnuje, a on s ní dále pracuje.

Výhodou této činnosti je to, že všechny jsou děti zapojeny do práce, že využíváme jimi vytvořených vět, a to je motivuje. Zároveň posilujeme kamarádské vztahy ve třídě.

Doplňující činnosti můžeme obměňovat:

- Nechat slova věty seřadit pod sebe podle abecedy
- Nechat písmena určitého slova vedle sebe podle abecedy

b) Někdy dělá dětem problémy napsat každé slovo zvlášť. Je to proto, že si mnohdy nedovedou pod slovem představit konkrétní věc. Vhodnou činnost k procvičování spojenou s názorem najdeme v již uvedené učebnici Český jazyk 2 na str. 47 : „Maminka povésila prádlo na šňůry“. Slova na šňůrách jsou napsána dohromady. Děti mají namalovat kusy prádla a napsat pod každý kus jeho název. V dalších hodinách můžeme vymyslet obměny, např. moje hračky v policích, květiny na záhonech atd.. Tyto úkoly jsou vhodné i k zopakování pojmů „slovo nadřazené“, „slova souřadná“, „slova podřazená“.

tričko, kalhoty, čepice

c) Děti velmi rády řeší a vymýšlejí různé rébusy, např. mě100, 100leček, či100ta, 100žáry. Budete překvapeni, kolik takových rébusů vymyslí.

2.7. Hláska, písmeno

- a) Pracujeme ve dvojicích. Jeden žák vyslovuje hlásky, spolužák píše písmena.
- b) Pracujeme na koberci. Žáci sedí v kroužku, uprostřed kroužku leží karty, na kterých je z jedné strany obrázek např. sudu, konve atd. a na druhé straně je napsáno slovo „sud“, „konev“ atd.. Žák si vybere jednu kartu, řekne, co vidí na obrázku. Učitel se ptá: „Jaké hlásky slyšíš ve slově sud? Otoč kartu a podívej se, jaká písmena se v tomto slově píší.“
- c) Děti samy vyvodí závěr, že v některých slovech slyšíme určité hlásky, ale píšeme jiná písmena.

2.8. Význam slabiky pro dělení slova

- (a) Pěkná hra je v učebnici Český jazyk 2 na straně 38, ve které děti vymýšlejí co nejvíce slov na dané slabiky. Opět se snažíme, aby pracovali všichni žáci, buď jednotlivě, v párech, nebo ve skupinách.
- (b) Oblíbenou činností je skládání slov ze slabik. Do dvojic nebo do skupin rozdáme obálky. V každé obálce jsou tři slova rozstříhaná na slabiky. Úkolem dvojice nebo skupiny je z rozstříhaných slabik sestavit co nejvíce slov (minimálně tři) a zapsat je. Aby byla možná kontrola, je třeba obálky předem očíslovat a napsat si čísla obálek i slova, která v nich jsou, na přehledný arch. Šikovnější děti velmi brzy začnou takové obálky vytvářet samy.
- (c) Žáci rozdělují daná slova co nejvíce způsoby, za každý správný způsob si udělují hvězdičku. Vymyšlené způsoby píší na přeložený papír. V napsaných slovech můžeme později označovat samohlásky nebo souhlásky, hledat měkké a tvrdé slabiky.

Činností učení přináší dětem radost, pocit uspokojení z pochopení a zvládnutí učiva. Děti nemají strach ze špatné známky, protože při těchto činnostech jsou hodnoceny vždy kladně (hvězdičkou, jedničkou). Když se jim něco nedaří, lehce se jim to vysvětlí. Žáci jsou vedeni k přemýšlení, k sebehodnocení a zodpovědnosti za svou práci.²⁰

²⁰Viz ČECH, T., EICHELBERGER, H., KOHLBERG, W.D., kol. autorů, časopis Komenský, ročník 129, č. 4, březen 2005, PF Masarykova univerzita v Brně, str. 11-13

III. HLÁSKOSLOVNÉ UČIVO V UČEBNÍCÍCH ČESKÉHO JAZYKA PRO I. STUPEŇ

Rozbor problematiky hláskoslovného učiva podle učebnic:

Český jazyk pro druhý ročník ZŠ – Dvořáková Z., Styblík V.,
Ondrášková K., SPN, Pedagogické nakladatelství a.s., Praha 1997

Český jazyk pro druhý ročník ZŠ – Hana Burianová, Jízdná L.,
Tarábková M., DIDAKTIS s.r.o. 2003

Čeština s maňáskem Hláskem pro druhý ročník ZŠ – kolektiv
autorů, SCIENTA , spol. s.r.o. , Praha 1997

Český jazyk 2 – Nováková Z., Švejdová V., ALTER 1994

Čeština pro druhý ročník ZŠ učebnice A – Hájková E., Pišlová S.,
JINAN 1994

3.1. SLABIKA, HLÁSKA, PÍSMENO – rozbor problematiky v učebnicích

Podle učebnice DVOŘÁKOVÁ, Z., STYBLÍK, V., ONDRÁŠKOVÁ, K., Český jazyk pro druhý ročník ZŠ, SPN, pedagogické nakladatelství a.s., Praha 1997

Metodická příručka a pracovní sešit k této učebnici

SLOVO – SLABIKA – HLÁSKA. HLÁSKA, PÍSMENO

LEKCE : SLABIKY A HLÁSKY

Členění slov na slabiky a hlásky znají žáci z prvního ročníku. Na tuto dovednost se navazuje a jejich zkušenosti s dělením slov na slabiky se dále obohacují.

Prvním úkolem lekce je, aby se žáci seznámili se slabičným principem mluveného slova i s tím, že v některých případech není řešení jednoznačné (*pad/ne* i *pa/dne*), a aby si dále uvědomovali, že slova mají různý počet slabik.

Druhým úkolem lekce je cvičit žáky v analýze slov(a) slabik na hlásky. Jestliže při hláskové analýze slova např. *myš* žák uvede jako hlásku měkké *i*, nýbrž tvrdé *y*, opravíme jej : Nemáme hlásku tvrdé *y* ani hlásku měkké *i*, nýbrž jen jednu hlásku *i*. V písmu ji označujeme dvěma písmeny : *i*, *y*. Hlavním úkolem v této lekci je uvědomovat si vztah slovo – slabika – hlásková skupina a skutečnost, že slabiky mají různý počet hlásek. Proto na počátku vybíráme k analýze taková slova, ve kterých se každá hlásková skupina označuje v písmu samostatným písmenem : *žák* [ž-á-k], nikoli slova jako *zpěv* [s-p-j-e-f] nebo *jmění* [j-m-ň-e-ň-í].

Třetím úkolem lekce je, aby si žáci uvědomovali, že hlásková skupina sama o sobě význam nemá (nepřihlížíme tu k spojkám *a*, *i*, k neslabičným předložkám a k některým citoslovcím), ale ve slově má významotvornou úlohu, změnou hlásky se mění i význam slova, je to jiné slovo: *hůl- kůl- sůl- půl- důl...* nebo *sůl- sál, půl – pól, důl – díl*. Kombinací nevelkého počtu hlásek se vytvořilo množství slov.

Východiskem k výcviku v rozlišování slabik v mluveném slově může být rozpočítadlo nebo říkanka, protože jejich výrazný

rytmus je založen na střídání slabik přízvučných a nepřízvučných. Východiskem pro rozlišování hlásek je jazyk mluvený, nikoli psaný. V psaných projevech rozlišují žáci písmena.

ÚKOLY K PROCVIČENÍ

Rozpočítadlo (učebnice str. 28)

Stojí javor u potoka,
říkají mu klíč,
na koho to slovo padne,
ten musí jít pryč.

Metodika

- a) Přečtěte text. (Záměrně se nezdůrazňuje, že je to rozpočítadlo).
Přečtěte text znovu, tentokrát jako rozpočítadlo.
Jak se vyslovují slova v rozpočítadle? (Po slabikách.)
- b) Mají všechna slova v rozpočítadle stejný počet slabik?
Kolik slabik má druhé a kolik čtvrté slovo na prvním řádku ?
Najděte v celém textu všechna slova jednoslabičná.
Kolik jich je? (Osm.)
Najděte všechna slova dvojslabičná a nakonec trojslabičná.
Řekněte sami nějaké čtyřslabičné slovo (rukavice, opisovat...)
- c) Vyhledejte jednoslabičné slovo, ve kterém vyslovujeme dvě hlásky (mu, na, to), tři hlásky (tón, jít), čtyři hlásky (klíč, pryč)
- d) Opište rozpočítadlo.
- e) Říkejte sami rozpočítadla, která znáte.

Říkanka (učebnice str. 28)

Běží liška k Táboru,
nese pytel zázvoru.
Ježek za ní pospíchá,
že jí pytel rozpíchá.

Metodika

- a) Přečtěte říkanku. Přečtěte říkanku po slabikách.
- b) Které slovo netvoří samo slabiku? (k) Jak je čteme?
(Dohromady s první slabikou následujícího slova: [ktá-bo-ru].)
- c) Přečtěte slova trojslabičná, dvojslabičná, jednoslabičná.

d) Opište první dvě řádky.

Říkanka (učebnice str. 29)

Zajíc seče otavu.

Liška pohrabuje.

Komár na vůz nakládá.

Muška sešlapuje.

Metodika

- Přečtěte říkanku. Kolik je v ní vět?
- Z kolika slov se skládá věta první, druhá, třetí, čtvrtá ?
- Přečtěte říkanku po slabikách.

Doplníte správně jména zvířat? (učebnice str. 29)

ve	ver	-
ži	-	fa
je	-	vec
vel	ry	-
-	ko	dýl
la	-	ce

Metodika

- Doplněte chybějící slabiky a jména zvířat napište.
- Užijte tato slova ve vhodných větách.
- Vyberte si každý jména dvou zvířat, utvořte věty a napište je.

Jonatán (učebnice str. 30)

Jonatán se mohl zbláznit radostí, že má od své paní Kadrnožkové chvíli pokoj, běhal a skákal kolem Macha a Šebestové a samou radostí dokonce počural tři lucerny, každou trošku.

(Podle M. MACOURKA)

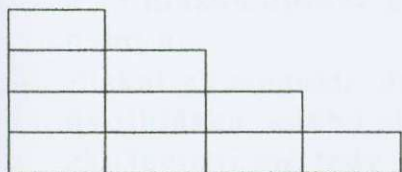
Metodika

- Které slovo v textu má nejvíce slabik? (Kadrnožková.)
Kolik hlásek má toto slovo? (11)
- Vyhledejte v textu slovo čtyřslabičné. (Šebestová.)
- Vyhledejte slova trojslabičná. (Jonatán, radostí, dokonce, počural, lucerny.)
Shodují se tato slova také v počtu hlásek? (Ano.)
Umíte uvést trojslabičné slovo s jiným počtem hlásek?
- Vyhledejte slova dvojslabičná a mezi nimi to, které má největší počet hlásek (Dvojslabičných slov je 12; zbláznil.)
- Vyhledejte slova jednoslabičná a mezi nimi to, které má největší počet hlásek. (Se, že, má, od, a, tři; tři)

Pracovní sešit str.7

Cv. 1. Daná slova rozdělte svislými čarami podle slabik a potom je zapište podle počtu slabik do okének obrazce.

čokoláda, král, tabule, guma

Cv. 2. Hrajte slovní kopanou, aby vznikla dvojslabičná slova.
Pokračujte v psaní slov podle vzoru.

Cv.3. Doplňte slabiky v názvech zvířat.

Doplněná slova znovu napište na linky.

V napsaných slovech spočítejte hlásky a jejich počet zapište do rámečků.

	kan		
zeb			
o	pi		
	ko	dýl	
ži		fa	
no		ro	

LEKCE : ZVUKOVÁ STAVBA SLOVA. HLÁSKY, PÍSMENA

V lekci jde pro žáky o tyto úkoly:

- Naučit se rozlišovat samohlásky (krátké a dlouhé) a dvojhlásky a souhlásky;
- Vědět, že hlásky *i, í* se v písmu označují písmeny *i, í* nebo *y, ý* a že hláska dlouhé *ú* se v písmu označuje buď písmenem *ú*, nebo *ů*;
- Získat zkušenosti, že podstatou slabiky je samohláska, dvojhláska, anebo slabikotvorná souhláska. Na základě této zkušenosti má tedy žák pochopit stavbu slabiky a slova a uvědomit si, že řada slov má stejné složení. Prostředkem k tomu je znázorňování složení slov značkami;
- Uvědomovat si rozdíl mezi zvukovou podobou jazyka a psanou podobou jazyka.

Rozlišovat samohlásky a souhlásky se žáci naučí bez obtíží. Slabičným rozborem slov, jejichž první slabika je tvořena samohláskou (*alej, ementál, Ivan, okatý, únava*), a srovnáváním těchto slabik s jinými slabikami získávají žáci zkušenost, že některé hlásky mohou vytvářet samy slabiku (samohlásky), jiné jen ve spojení se samohláskou (souhlásky). Zároveň s tím žáci na příkladech zjišťují, že stejnou úlohu jako

samohlásky mají i dvojhlásky *ou* a *au* (*ouško, mouka, berou, auto*), tedy spojení dvou samohlásek (*o+o, a+u*) v jedné slabice.

Při výčtu samohlásek ani v závorce neuvádíme písmena *y, ý, ů*. V průběhu cvičení si žáci osvojí poznatek, že písmena *i, y* označují touž hlásku: *i* (podobně *í, ý, ú, ů*). V řadě samohlásek rovněž neuvádíme písmeno *ě* a slova, v jejichž psané podobě se objevuje *ě*, nerozkládáme zatím na hlásky.

Ostatní hlásky jsou souhlásky – co není samohláska nebo dvojhláska, je souhláska. Výčet souhlásek si žáci neosvojují z paměti. Mezi souhláskami není *q* a *x*, protože to nejsou písmena, která neoznačují jedinou hlásku (písmeno *q* označuje dvě hlásky – *kv*, písmeno *x* označuje hlásky *ks* nebo *gz*). Hlásku *ch* označují dvě písmena: *c+h*.

Aby žáci mohli srovnávat zvukovou a grafickou podobu slova a aby mohli lépe pochopit slabičné a hláskové složení slova, volíme pro zvukovou stránku záznam značkami. Nebylo by vhodné psát zvukovou podobu písmeny, protože bychom narušovali ustálenou grafickou podobu slova. Kromě toho záznamy pomocí značek umožňují pochopit obecný princip složení slov a slabik. Značky \times , \circ , \otimes čte žák vždy souhláska, samohláska, slabikotvorná souhláska, nikoli křížek, kolečko, kolečko s křížkem. Slova, např. napsané *lov*, vyslovené [lof], převádí žák v grafický záznam $\times\circ\times$. Nežádáme, aby žáci uváděli, z kterých hlásek jsou slova typu *lov, dub, klubko* složena, protože bez výkladu vy uváděli *d-u-b* místo [d-u-p]; mohou však složení tohoto slova naznačit graficky ($\times\circ\times$), neboť výslovnost tu nemění grafický záznam.

Na konci této lekce je připojeno poučení o dělení slov. Tomuto učivu nevěnujeme větší pozornost, jde jen o uvědomění, že slova se při psaní mohou dělit, a to podle slabik, a že rozdělení naznačuje spojovací čárkou.

V praxi budou žáci při rozdělování slov někdy na pochybách. Např. při psaní slova *padne* dělíme na konci řádku většinou podle stavby slova *pad-ne*, ale podle výslovnosti také *pa-dne*. Takové případy však řešíme až tehdy, když se vyskytnou v praxi.

Narozeniny (učebnice str. 32)

Tatínek má narozeniny. Maminka upekla dort. Přípravuje se slavnostní večeře. Děti vystříhaly z papíru písmena a zdobí stůl.

Petr vyslovuje hlásky, Jana podává písmena a Martina skládá slabiky a slova. Na stole mezi květinami se tvoří nápis

AŤ ŽIJE NÁŠ TATÍNEK !

Metodika

- a) Přečtěte článek. Vypravujte jeho obsah.
- b) Utvořte z druhé věty větu rozkazovací. Které znaménko byste za ní napsali? (Tečku.) Proč?
- c) Opište z čtvrtého větného selku první část (Děti ... písmena.) Z napsané věty řekněte první slovo, poslední slovo, čtvrté slovo. Které slovo v této větě samo netvoří slabiku? (z) Jak to slovo vyslovujeme ve větě?
- d) Z kterých písmen složila Martina nápis? Vyslovoval Petr písmena? (Ne.) Co vyslovoval? (Hlásky.) Opište nápis. Přečtěte jej. Řekněte, kdy jsou slova složena z písmen (když je píšeme) a kdy z hlásek (když je vyslovujeme). Jaký je rozdíl mezi hláskami a písmeny?

Slova (učebnice str. 32)

ano, Emil, Irena, olovo, uši, nesou, auto

Metodika

- a) Přečtěte slova po slabikách povězte, kolik slabik vyslovujeme v každém z nich. Řekněte, které hlásky vyslovujeme v první (druhé) slabice ve slově ano, Emil...
- b) Které hlásky mohou tvořit samy slabiku?
- c) Najděte samohlásky v jiných slabikách.
- d) Vyslovujte po slabikách šesté a sedmé slovo. Která samohlásky je v druhé slabice slova nesou? Co tvoří slabiku ve slově auto?

Věty (učebnice str.33)

Šli jsme stále dál. Jiří mi dal jablko.

Je to nový dům. Máme domácí úkol.

Karel má rýč. Dostala jsem míč.

V lese má doupě liška. Přes cestu se mihla myška.

Metodika

- a) Přečtěte první dvě věty.
Která dvě slova v nich jsou si velmi podobná? (dál, dal)
Jaký je rozdíl mezi slovy dál a dal?
Samohlásky jsou buď krátké, nebo dlouhé.
- b) Přečtěte další dvě věty.
Ve slovech dům a úkol vyslovujeme jednu stejnou hlásku; která to je?
Které písmeno je uprostřed slova dům?
Kterou hlásku označuje?
Písmena ú a ů označují touž hlásku – dlouhé ú.
- c) Přečtěte poslední dvě věty.
Která dvě slova jsou si velice podobná? (liška – myška)
Kterými písmeny se liší slova liška a myška?
Vyslovte slova liška a myška a pozorujte, kterými hláskami se liší.
- d) Stejně postupujeme u dvojice vět na třetím řádku.
- e) Které samohlásky se tedy označují různými písmeny?
- f) Opište těch osm slov, kterých jsme si zvláště všímali.

Obrázky slov (učebnice str. 33)

ka šel	dou bek	šá tek	ry bář
xo xox	x o xox	xo xox	xo xox

Metodika

- a) Vyslovte slova po slabikách. Co mají tato slova společného?
(Stejný počet slabik: dvojslabičná slova.)
- b) Pozorujte složení první slabiky v daných slovech.
(souhláska + samohláska nebo dvojhláska)
Pozorujte složení druhé slabiky v daných slovech.
(souhláska + samohláska + souhláska)
- c) Pozorujte, jak jsou ve slabikách označeny samohlásky nebo dvojhlásky a jak jsou znázorněny souhlásky.
Jak jsou odděleny slabiky?
- d) Všechna uvedená slova mají stejné slabičné a hláskové složení.
Uveďte další slova, která mají stejné složení.
Některá slova užitě ve větách.

Slova se slabikotvornými souhláskami (učebnice str. 34)

trn	plný	srneček
vlk	hrnec	přinesl
krk	strkl	zamlžený

Metodika

- a) Znázorněte slabičné a hláskové složení slov.
V kterých slabikách není samohláska ani dvojhláska?
Které souhlásky zastupují v uvedených slabikách samohlásky?
(r,l)
- b) Užijte všechna slova ve větách. Některou větu napište.

Doplňovačka (učebnice str. 35)

Sp-dl- m-ch- do k-m-n-
t- v-m b-l- r-a- !
- -a- -e- - -á-ě -o-i- - -ě-a
u-e-a-á -á-a.

(J.V. Sládek)

- a) Které hlásky nejsou vyznačeny v prvních dvou verších?
(Samohlásky.)
Dovedete je doplnit ? (Spadla moucha do komína, to vám byla rána!)
- b) Které hlásky nejsou označeny v třetím a čtvrtém verši?
(Souhlásky.)
Pokuste se je doplnit. (V kamnech právě topit chtěla ulekaná Nána.)
Proč se vám nedařilo doplnit třetí a čtvrtý řádek?
(Samohlásek je málo, snadno se doplní. Souhlásek je mnohem víc.)

Dopis dědečkovi (učebnice str. 36)

Karel psal dědečkovi přání. Najednou se zarazil a volal :
„Maminko, lístek je malý. Podívej se. Slovo zdraví se mi už nevejde na řádek.“

„To si musíš poradit. Zdra napiš na konec prvního řádku. Potom udělej rozdělovací čárku a ví napiš na nový řádek.“

Metodika

- a) Přečtěte text. Jak rozdělil Karel slovo zdraví? (Podle slabik.)
(Slova na konci řádku dělíme podle slabik tak, aby celá slabika zůstala na témž řádku. Rozdělení slova naznačujeme vodorovnou čárkou.)
- b) Jak byste rozdělili na konci řádku uvedená slova?
dopis, Karel, přání, zarazil...

Pracovní sešit str. 8

Cv.2. Rozdělte daná slova na hlásky tak, že samohlásky napíšete na jeden řádek a souhlásky na druhý řádek.

sešit, motýl, řeč, únor, žába, dýmka, hadice, prázdniny

samohlásky: _____

souhlásky: _____

Cv. 3. Rozdělte daná slova svislými čarami na slabiky.

V každé slabice je jen jedna samohláska, dvojhláska nebo slabikotvorné r, l. Podtrhněte je červeně.

Brno, dráha, oko, vlna, údiv, louka, úl, hroch, hrnec, generál, ucho, muchomůrka

LEKCE : KRÁTKÉ A DLOUHÉ SAMOHLÁSKY

Kouzelné sluchátko (učebnice str. 37)

Starý pán ztratil brejle. Mach ty pánovi brejle našel a starý pán měl radost a řekl, tak abyste věděli, za to, že tak hezky pomáháte starým lidem, něco vám dám. A pěkně se na oba usmál, vytáhl z kapsy utržené telefonní sluchátko a podal je Šebestové.

(Podle M. MACOURKA)

Metodika

- a) Přečtete článek a vyslovujte pečlivě krátké a dlouhé samohlásky.
Řekněte, jaká kouzla sluchátko dovedlo.
- b) Které samohlásky znáte? (a,e,i,o,u)
Slyšíte rozdíl v *i*, řeknu-li (budu) bit a (máme) byt?
(Učitel napíše na tabuli a žáci vyvodí : jedna hláska – dvě písmena.)
Slyšíte rozdíl v *i*, řeknu-li mít (se dobře) a mýt (si ruce)?
(Stejný závěr :jedna hláska – dvě písmena.)
Podobně hlásku dlouhé *ú* označujeme písmeny *ú* nebo *ů* : únor, růže (opět jedna hláska- dvě písmena)
- c) Přečtete článek ještě jednou, velmi pozorně, a všimněte si, že některé samohlásky vyslovujeme krátce a některé dlouze.
- d) Samohlásky, které jsou napsány a tabuli, jsou krátké.
Vypište ke každé z článku slovo, v kterém je tato krátká samohláska, a podtrhněte ji.
Do druhého sloupce napište samohlásky dlouhé a k nim vyberte z článku příslušná slova.
Které dlouhé samohlásky se v článku nevyskytují? (ó a ú)
Doplňte sami slova s písmeny označujícími tyto samohlásky.
(Tón, úsměv.)
- e) Opište bez chyby část článku.

Jména dětí (učebnice str. 40)

Bl-nka	-	Kl-ra
L-nka	-	Ad-la
J-tka	-	Jiř-
Z-ra	-	Fl-ra
L-káš	-	R-žena
H-nek	-	Krist-na

Metodika

- a) Doplňte vynechané samohlásky ve jménech a řekněte, zdali jde o samohlásku krátkou, nebo dlouhou.
- b) Dvojice slov napište a podtrhněte v nich doplněnou samohlásku (vlastně písmeno pro doplněnou samohlásku).
Kterou hlásku jste při doplňování vyslovili ve jménech Jitka a Hynek ? (Hlásku *i*, písmena měkké *i* a tvrdé *y*.)

Čárka je důležitá (učebnice str. 41)

dráha	-	drahá	vydej	-	výdej
váha	-	váhá	myli se	-	mýlí se
kolik	-	kolík	dal	-	dál
mladí	-	mládí	rada	-	ráda

Metodika

a) Užijte dvojice slov ve větách. Vyslovujte zřetelně délku samohlásek.

Všimněte si, jak je čárka označující délku samohlásky důležitá.

b) Některé dvojice vět napište a daná slova v nich podtrhněte.

Doplňte ú, nebo ů? (učebnice str. 42)

d-m, -těk, hrad-, k-ra, -hlopříčka, n-žky, pr-chod, -l, kabát-, -kaz...

Metodika

a) Užijte dvojice slov ve větách. Vyslovujte zřetelně délku samohlásek.

Všimněte si, jak je čárka označující délku samohlásky důležitá.

b) Některé dvojice vět napište a daná slova v nich podtrhněte.

Samohláska krátká, nebo dlouhá ? (učebnice str. 43)

a - á : d-tel, br-na, čmel-k, hl-va, kl-da

e - é : vč-la, l-to, ř-ka, žel-, s-šit, l-kař

i - í : tal-ř, kn-ha, ž-rafa, bud-k, v-tr

o - ó : v-da, faz-le, g-l, k-za, v-lant

u - ú, ů : g-ma, -nor, -zel, pr-van, k-ře

y - ý : v-let, t-čka, d-ka, v-chod, ch-ba

Metodika

- a) Doplňte správně samohlásky. Slova pečlivě vyslovte a pak je napište.
- b) Kolikaslabičná je většina uvedených slov?
Vyhledejte mezi nimi slovo jednoslabičné a slova trojslabičná.
(Gól, žirafa, fazole.)

Pracovní sešit str. 9

Cv.2. Z dvojic slov vyberte vhodná slova a dopište je do vět.
V doplněných slovech podtrhněte samohlásky krátké modře a samohlásky dlouhé červeně.

- Tatínek _____ neposlušného kluka. kára - kárá
- Stará _____ drkotala pomalu ulicí. kára - kárá
- _____, pojd' si ke mně sednout. mámí - mami
- Kája _____ od dědy peníze na kino. mámí - mami
- Orel _____ vysoko . léta - létá
- Tři _____ je dlouhá doba. léta - létá

LEKCE : KDE SE PÍŠÍ PÍSMENA I, Í A KDE PÍSMENA Y, Ý

Toto učivo je především pravopisné. Na začátku je třeba znovu upevnit poznatek, že dvě různá písmena *i*, *y* označují touž samohlásku [i] a dvě různá písmena *í*, *ý* touž samohlásku [í]. Žáci se o tom přesvědčují na příkladech : ve slovech *miska* – *myška*, *bít* (klackem) – *být* (veselý).

Obvykle se žákům dostává poučení, že po tvrdých souhláskách píšeme *y*, po měkkých *i* a po obojetných *i* nebo *y* (přesněji: v některých slovech *i* a v některých *y*).

Tyto termíny budeme užívat i my, ale musíme vědět, že je to vlastně rozlišení písmen, jimiž souhlásky označujeme. Z hlediska fonetického se rozlišení souhlásek na měkké a tvrdé týká jen souhlásek *d', t', ň* – *d, t, n*. Vyslovované [*d'i, t'i, ňi*] píšeme *di, ti, ni* (to je pravopis slabičný, nikoli hláskový). Vyslovované [*di, ti, ni*] píšeme v domácích slovech *dy, ty, ny*. Po písmenech *d, t, n* tedy píšeme někdy měkké *i* a někdy tvrdé *y* (podle toho, kterou souhlásku písmena *d, t, n* označují): divadlo (souhláska *d'*) – dychtivý (souhláska *d*).

Rozdělení souhlásek z hlediska pravopisného je na souhlásky tvrdé, měkké a obojetné. Do cvičení nezařazujeme slova přejatá z cizích jazyků, např. disk, dinár. Procvičujeme jen psaní slov s tvrdými a měkkými souhláskami. Více pozornosti přitom věnujeme psaní slov s tvrdými souhláskami, protože v nich žáci častěji chybují.

Pomozte ptáčkům (učebnice str. 47)

Ranní slunce rozešlo mlhy. Rampouchy se na slunci třpytí jako stříbrné. Je velký mráz a chvílemi fouká silný vítr. Ze závějí čnějí jen vrcholky keřů. Ptáčci často hladovějí. Děti je jistě nenechají zahynout.

Metodika

- a) Přečtete článek. (vyprávění o textu)
- b) Určete hlásky v slovech druhé věty. (Např. *třpytí* : *t*- souhláska tvrdá, *ř* –souhláska měkká, *p* – souhláska obojetná, *y*- samohláska krátká, *t'* – souhláska měkká, *í* – samohláska dlouhá)
- c) Vyjmenujte tvrdé, měkké i obojetné souhlásky.
- d) Nadepište na jednu polovinu tabule : měkké souhlásky a na druhou polovinu tabule: tvrdé souhlásky. Pod tyto nadpisy z článku vypisujte slova s *i, í* po měkkých souhláskách a s *y, ý* po tvrdých souhláskách. Souhlásky s následujícím *i, í* nebo *y, ý* podtrhněte.
- e) Řekněte pravidlo, které *i* píšeme po měkkých a které po tvrdých souhláskách.

Rybář (učebnice str. 48)

Celý den tu tiše sedí,
na hladinu vody hledí.
Je to rybář, chytá ryby,
botu chytí bezpochyby.

(J.Lada)

Metodika

- a) Opište říkanku do sešitu.
Podtrhněte odlišně *i, í* po měkkých souhláskách a *y, ý* po tvrdých souhláskách.
- b) Naučte se říkanku zpaměti.

Co mají společného? (učebnice str. 48)

k-tice	r-ba	h-bat
mot-ka	n-ní	k-vat
paroh-	ch-ba	d-chat

Metodika

- a) Přečtěte doplněná slova. Řekněte, co mají společného slova v jednotlivých sloupcích.
- b) Přeříkejte si tvrdé souhlásky.
- c) Slova s doplněnými písmeny napište.

Z pohádek (učebnice str. 50)

Vodník vynesl z vod- zlatou sek-ru. Pipka se bála, že zah-ne.
Deváté kuřátko ch-bělo. Medvídek vylezl na svou post-lku. Star-medvěd zařval hrozn-m hlasem.

Metodika

- a) Doplněte *y, ý*.
Doplněná slova napište na papír a podtrhněte v nich *y, ý* s předcházející souhláskou.
- b) Vyjmenujte tvrdé souhlásky a podle nich seřadte rozstříhaná slova. (zahyne, chybělo, sekyru, starý, vody, postýlku, hrozným)
- c) Vyjmenujte souhlásky měkké a obojetné.

učebnice str. 52

Jindřiška táhne sánky. Betyнка jí pomáhá. Petřík v únoru vůbec nesánkoval. Nastydl totiž a dostal rýmu.

Metodika

- a) Přečtěte cvičení. Dávejte přitom pozor na dlouhé samohlásky.
Jak se podepisuje holčička, které doma říkají Betyňka?
- b) Opište pozorně uvedené věty.
V opsaných slovech podtrhněte i, í a y, ý přecházejícím písmenem označujícím měkkou nebo tvrdou souhlásku.
Odůvodněte pravopis slov s dlouhým ú a ů ve třetí větě.

Co to znamená? (učebnice str. 53)

Nikdo učený z nebe nespádl.

Komu se nelení, tomu se zelení.

Vysvětlete význam uvedených vět.

Odůvodněte psaní i, í a ý. Cvičení bez chyby opište

Metodika

- a) Vysvětlete rozdíl v hláskovém složení slabik ni a ný : nikdo a učený.

(Písmena n + měkké i = měkká souhlásky, ň + krátká samohlásky i.)

Písmena n + tvrdé ý = tvrdá souhlásky, n + dlouhá samohlásky í.)

Z který hlásek se skládají slabiky di, ti, ni ? (ď+i, ť+i, ň+i)

Z kterých písmen se skládají slabiky di, ti, ni? (d+i, t+i, n+i)

Kolik slov? (učebnice str. 55)

Řeka se rozvodnila a zatopila stavení na břehu.

Každý den cvičím, protože chci být zdravý.

Budík ráno zazvonil a Hynek se probudil.

Bylo hezky, proto jsme šli na vycházku.

Přečtěte slova s i, í po měkké souhlásce. Kolik jich je?

Přečtěte slova s y, ý po tvrdé souhlásce. Kolik jich je?

Metodika

Napište podle diktátu slova: *stavení, každý, budík, zvony, mosty, loni, dýchat, potíže, hodina, krásný, díra, motýl, platit, sudy*

Odůvodněte pravopis napsaných slov.

Pracovní sešit str. 10

Cv. 1. Ze slov **vypůjčená kniha** vypište:

Samohlásky krátké:

Samohlásky dlouhé:

Souhlásky tvrdé:

měkké:

obojetné:

Napište celou řadu tvrdých souhlásek:

Napište celou řadu měkkých souhlásek:

Cv. 4. Doplňte i, í nebo y, ý.

Doplněné názvy ptáků a domácích zvířat opište na linky.

Jaké zvuky vydávají?

Kukačk_ kukaj_. Vrán_ krákaj_. Kohout_ kokrhaj_. Ovečk_ beč_.

Kravičk_ buč_. Koníčk_ ve stáj_ řahtaj_. Kočičk_ v světln_ c_

mňoukaj_ a pejs_ štěkaj_. Myslíte, že se hašteř_?

Cv.5. Slabiky z prostředního sloupce spojte čárami se slovy, do kterých patří, a slabiky do slov vepište.

Doplněné dvojice slov opište na vedlejší linky.

po__chu	di, dí	__ka
jaho__	dy, dý	stěs__
__voch	ti, tí	__den
varha__	ty, tý	psa__
__kdo	ni, ní	zele__
ša__	ny, ný	__tě

LEKCE: KDE SE PÍŠE PÍSMENO Ě

Především je třeba si uvědomit, že znak *ě* je písmeno, které neoznačuje vždy stejnou hlásku nebo skupinu hlásek, že neoznačuje nějakou variantu hlásky *e*, jak to navozuje na školách dost ustálené pojmenování „*e s háčkem*“. Toto označení neužíváme; název písmena *ě* je „*ije*“ (jako pro písmeno *b* je *bé*, pro *z* je *zet* aj.).

Písmeno *ě* se vyskytuje ve skupinách *dě-tě-ně, bě-pě-vě-fě, mě* a v těchto skupinách označuje různé hlásky. (Viz rámeček za cv.1, učebnice str.59)

Jejich psaní je založeno na slabičném pravopisném principu (hláskový pravopis je založen na korespondenci hláska – písmeno). O skupině *fě* ve škole nehovoříme, protože se vyskytuje jen v zastaralých slovech *fěrtoch* (zástěra) a *ofěra* (dar).

Zvukovou a grafickou podobu jazyk nelze ztotožňovat. Slovo psané *tělo* (písmena *t-ě-l-o*) se skládá z hlásek *t-e-l-o*, slovo psané *běží* (písmena *b-ě-ž-í*) se skládá z hlásek *b-j-e-ž-í*.

Fonetické zapisování výslovnosti by ovšem mohlo mít vliv na osvojení pravopisu. Aby se pravopis slov s *ě* nerozkolísával, užíváme k znázornění zvukové stránky těchto slov značky *x*, *o*, *⊗* (viz cv. 2). Značky reprezentují výslovnost, písmena psaní. Značky žákům umožňují pochopit slabičný princip psaní skupin s písmenem *ě* a pochopit vztah mezi výslovností a grafikou.

Např.

psaní: bě ží (4 písmena)	mě síc (5 písmen)
výslovnost:xxo xo (5 hlásek)	xxo xox (6 hlásek)

Jak se mluví (učebnice str. 58)

Dělá si z tebe dobrý den. Usmálo se na nás štěstí. Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá. Má obě ruce levé. Sedí jako pěna. Nevěřil tomu ani za mák. Měsíc svítí jako rybí oko.

Vysvětlete význam uvedených vět.

Vypište slova s písmenem *ě*.

Metodika

Z kterých hlásek se skládají slova *dělá, štěstí, vráně*?

(Žák vysloví: *d'-e-l-á, š-t'-e-s-t'-í, v-r-á-ň-e*, ale nepíše.)

Kterou hláskou označujeme písmeno *ě* ve skupině *dě*? (*e*)

Co ještě označuje písmeno *ě* ve skupině *dě*?
(Hlásky před ním je měkká – *ď*.)
stejně postupujeme u skupiny *tě* a *ně*.

Kde a jak pracují? (učebnice str. 60)

žáci	ve (třída)	pilně
úředníci	na (pošta)	hbitě
námořníci	na (paluba)	tvrdě

Z daných slov utvořte věty a napište je.

Byl to vodník? (učebnice 62)

Děti se vydaly s vozíkem k pumpě pro vodu. Nejdřív jely po měkké luční pěšině, pak po kamenité lesní cestě. Najednou Ruda vykřikl: „Studánka!“ Čeřila se ve večerním větříku a Ruda z ní nabral vodu do bandasky. Potom chlapci vysadili bandasku na vozík a spěchali s ní zpátky do tábora. Lenka běžela poslední a jako špatné svědomí pořád tiše volala: „Kluci, tu vodu jsme měli natočit z pumpy.“

Chlapci postavili bandasku do kuchyně. Za chvíli za nimi přiběhla Věrka: „Kluci, kde jste nabrali tu vodu? Vždyť v ní plave nějaký vodník.“

(Podle V. Čtvrťka)

Metodika

- Víte co plavalo ve vodě v bandasce?
- Vypište z článku slova s písmenem *ě*. Kolik jich je? (15)
Skupiny *dě*, *tě*, *ně*, *bě*, *pě*, *vě*, *mě* v slovech podtrhněte.
- Naznačte slabičné a hláskové složení slov *pěšině*, *běžela*, *svědomí* a *měli* a vysvětlete jejich výslovnost a pravopis.
(xxo|xoxo, xxo|xoxo, xxxo|xoxo, xxx|xoxo)

učebnice str. 64

--ží	--stuje	--dět
--duje	s--chá	--ří

Doplňte do slov písmena *bě*, *pě*, *vě* a napište je.

Co tam nepatří? (učebnice str. 66)

- a) h, ch, k, c, r, d, t, n,
ž, š, č, r, v, c, j, d', t, ň
- b) děvče, pletený, útěcha, několik
běžet, pěnkava, pestrý, důvěra
měsíc, zatmění, proměnit, med

Najděte v první části cvičení hlásky a v druhé části slova, jež do uvedených řad nepatří. Řekněte proč.

Pracovní sešit str. 12

Cv. 2 Naznačte slabičné a hláskové složení napsaných slov.

Písmena: země podběl pěna věnec měď

Hlásky: xo|xxo _____

Cv. 4.

Napište názvy mláďat. V doplněných názvech podtrhněte červeně souhlásky měkké a zeleně souhlásky tvrdé.

Název mláďete

kachny = _____

medvěda = _____

ovce = _____

kočky = _____

holuba = _____

slona = _____

koně = _____

LEKCE : VÝSLOVNOST A PSANÍ SOUHLÁSEK NA KONCI A UVNITŘ SLOV

Učivo o výslovnosti a psaní znělých a neznělých souhlásek na konci a uvnitř slov neprobíráme odděleně, nýbrž najednou, neboť jde v podstatě o týž jev, aspoň v důsledcích pro žáky – v obou případech si totiž při psaní pomáhají tím, že si k danému slovu řeknou jeho jiný tvar nebo slovo příbuzné, a to tak, aby za souhláskou, o jejímž napsání uvažují, následovala samohláska. Ne vždycky lze využít obou možností, např. *rybka*: rybek – ryba, rybička; *vozka*: 0 – vozit, vozíček. Při zdůvodňování pravopisu vyžaduje toto učivo znalost pojmů tvar slova a slovo příbuzné a s těmito pojmy se žáci seznamují v průběhu této lekce.

Vycházíme ze zkušenosti žáků, že výslovnost se někdy liší od psaní. Jejich zkušenost obohacujeme ve cv. 1 o výslovnost a psaní slov typu *nůž* : na konci tohoto slova vyslovujeme hlásku *š*, ale píšeme písmeno *ž*; v jiném tvaru tohoto slova (nože, nožem, nožích) nebo ve slově příbuzném (nožík) vyslovujeme i píšeme *ž*. Psaná podoba slova se nemění, ale mění se výslovnost. Rozborem dalších příkladů (v cv.3) žáci zjistí, které napsané souhlásky na konci slova se vyslovují jinak. (Přehled těchto souhlásek párových je v učebnici za cv.3)

V cv.2 žáci získávají zkušenost, že místo těchto hlásek (*b*, *d*, *d'*, *v*, *z*, *ž*, *h*) se i uprostřed slova vyslovuje někdy jiná hláška; označuje se však stejným písmenem: klubko – klubek – klubíčko. Tato tři cvičení uvádějí žáky celkově do problematiky. Potom následuje praktický výcvik ve výslovnosti a psaní slov typu *nůž* a *klubko*. Procvičují se podobně slova s *b-p*, *d/d' - t/t'*, *v-f*, *z/ž - s/š*, *h-ch* a končí se procvičováním souhrnným. Žáci si přitom uvědomují rozdíl mezi tvarem téhož slova a slovem příbuzným a získávají dovednost najít vhodný tvar slova nebo najít vhodné slovo příbuzné, aby mohli dané slovo správně napsat. Všichni žáci si toto pravopisné učivo neosvojí hned v náležité kvalitě, je proto třeba je příležitostně stále opakovat.

Nový nůž (učebnice str. 69)

Tatínek koupil Petrovi nový nůž. Petr byl šťastný. Správný kluk se přece bez nože nemůže obejít! Víte, že se mu o noži dokonce zdálo? Vymýšlel, co všechno bude tím nožem řezat. Takový nožík je velice užitečná věc.

Je slovo *nožik* tvarem slova *nůž*?

nůž
nože
noži
nožem

} totéž slovo-
různé tvary

nůž
nožik

} slova příbuzná-
různá slova

Metodika

- a) Přečtěte článek. Vypište podtržená slova na tabuli a porovnávejte:
Které tvary má v článku slovo *nůž*? (nože, noži, nožem)
Je slovo *nožik* také tvarem slova *nůž*? (Není, je to jiné slovo.)
Je však zcela jiné, jako třeba slovo *jablko*? (*nůž* – *nožik*,
nůž – *jablko*: slova *nůž* – *nožik* jsou si bližší, říkáme jim slova příbuzná.)
- b) V tvarech *nože*, *noži*, *nožem* se píše písmeno *ž* a vyslovuje se hláska *ž*. V tvaru *nůž* se píše písmeno *ž*, ale vyslovuje se hláska *š*.
Proč se i zde píše *ž*? (Aby se všechny tvary tohoto slova psala stejně.)
- c) Co si řekneme, jestliže nevíme, které písmeno na konci slova *nůž* napsat? (Jiný tvar slova *nůž* – *nože*, nebo slovo příbuzné – *nožik*.)
Řekněte sami podobný příklad. (Např. slovo *kaluž*, *věž* apod.)

(Učebnice str. 70)

Na konci slov a někdy i uvnitř slov

Vyslovujeme: p, t, ť, f, s, š, ch

Píšeme : b, d, d', v, z, s, h

nůž $\left\{ \begin{array}{l} \text{nože} \\ \text{nožik} \end{array} \right.$ jiný tvar
[š] příbuzné slovo

žabka $\left\{ \begin{array}{l} \text{žabek} \\ \text{žabička} \end{array} \right.$ jiný tvar
[p] příbuzné slovo

tužka $\left\{ \begin{array}{l} \text{tužek} \\ \text{0} \end{array} \right.$ jiný tvar
[š] příbuzné slovo

Někdy si při odůvodňování pravopisu můžeme říci jen jiný tvar slova a jindy naopak jen slovo příbuzné.

Co to znamená? (učebnice str. 71) b-p

Lepší vrabec v hrsti nežli holub na střeše. Má zoubky jako perličky. Běžel jako šipka. Pracuje jako šroub. Je zdravý jako hřib. Chléb se nikdy nepřejí. Nechlub se cizím peřím. Vyšlo to na chlup.

Metodika

- Přečtete věty a vysvětlíte jejich význam.
- Vysvětlíte psaní a výslovnost b-p ve vyznačených slovech.
(holub – holuba, holoubek)
Kterou hlásku vyslovujeme na konci slova holub?
Které písmeno tam napíšeme a proč?
- Opište bez chyby poslední tři věty cvičení. Stejně se v této lekci postupuje i u dalších cvičení tohoto typu.

d, d' – t, t' (učebnice str. 72)

Karel má ruce jako led. Má dřavou paměť. Hlad je nejlepší kuchař. Vyzrálé ovoce bylo sladké jako med. Nedbá-li pořádku, nevyjdeš ze zmatku. Svého si hled, cizího nech.

Vysvětlíte psaní a výslovnost.

výslovnost:

led - t
ledu - d
ledový - d

výslovnost:

pořádku - t
pořádek - d
uspořádat - d

(učebnice str. 73)

chodit	lod'	rodný
pří___	___ka	pří___a
___ník	___stvo	ú___ný
___ba	na___it	___iště

metodika

a) Napište doplněná slova.

b) Vysvětlete jejich psaní a výslovnost.

Podobná cvičení jsou u skupin v - f, z, ž - s, š, h - ch.

U skupiny z, ž - s, š je upozornění na slova *odpověz, pomoz a jez*.

(učebnice str. 80)

Doplňte d, nebo t.

p	l	o	
p	l	o	

u zahrady
stromu

l	e	
l	e	

ptáka
na rybníku

Metodika

a) Doplňte vynechaná písmena d, nebo t. Odůvodněte pravopis jinými tvary těchto slov a slovy příbuznými. (plot: plotu, oplotit; plod: plodu, plodit; let: letu, letět; led: ledu, ledový)

c) Užijte doplněná slova ve větách.

Pracovní sešit str. 13-14

Cv. 1, Zakroužkujte v daných slovech souhlásky, které jinak vyslovujeme a jinak píšeme.

pohyb, rybka, výklad, hádka, loď, hoďte, kov, děvčátko, nález, sázka, krádež, družstvo, kruh, křehký

Cv.2. Doplňte do slov vynechaná písmena a připište jiné tvary nebo slova příbuzná, kterými odůvodníte doplněná písmena.

hři_ _____ hříbu, hříbek

pohle_ _____

ze_ _____

úsmě_ _____

mu_ tvo_ _____

dří_ ko_ _____

Rozbor problematiky hláskoslovného učiva podle učebnic:

Český jazyk pro druhý ročník ZŠ – Hana Burianová, Jízdna L., Tarábková M.,
DIDAKTIS s.r.o. 2003

Čeština s maňáskem Hláskem pro druhý ročník ZŠ – kolektiv autorů,
SCIENTA, spol. s.r.o., Praha 1997

Český jazyk 2 – Nováková Z., Švejdová V., ALTER 1994

Čeština pro druhý ročník ZŠ učebnice A – Hájková E., Pišlová S., JINAN 1994

SLABIKA, HLÁSKA, PÍSMENO

Hlásky zapisujeme pomocí písmen. Hlásky skládáme do slabik. Slabiky tvoří slova. Slova skládáme do vět. (Didaktis, Scienta)

Cv. : Pojmenujte sportovní potřeby na obrázcích. Slova запиšte na tabuli. Ve slovech určete počet slabik a počet hlásek.

(Např. na obrázku je jízdní kolo, děti napíší *kolo*, *ko-lo* 2 slabiky, k o l o 4 hlásky)

Slabiky se skládají z hlásek. **Napsaná hláska je písmeno. Přečtené, vyslovené písmeno je hláska.** (Alter)

Úkol: Dávejte si hádanky : Co je to? Začíná to na **k** a končí na **a**. Voní to.

SLABIKY se učí pomocí rozpočítávání. (Didaktis, Scienta)

Úkol 1. Kdy se rozpočítáváme ? Které dětské hry a sporty můžeme hrát na hřišti?

2. Říkejte si rozpočítadla ve dvojicích a ukazujte si při tom na sebe.

3. Zahrajte si slovní fotbal. Přidávejte k poslední slabice slova další slabiku a tvořte nová slova (např. ko-la, la-no, no-ha...)

Slova se skládají ze slabik.

Z článku Muškát (str. 23), mají žáci za úkol vypsát slova dvouslabičná, každé slovo nejprve přečíst, pak ho rozdělit na slabiky, vyslovit po hláskách a nakonec z paměti napsat. (Alter)

Hra : Zahrajte si.

MA SO

DÁ VÁ

KO LO

SO LÍ

VÁ ZA

LO DĚ

LÍ PA

ZA SE

DĚ LÁ

PA SE

SE LE

LÁ ME

SLABIKA (Jinan)

Slova se skládají ze slabik. Slova mohou být jednoslabičná i víceslabičná (dvojslabičná, tříslabičná,...).

Slova k, s, v, z netvoří slabiku, jsou to neslabičné předložky. Slova na konci řádku dělíme podle slabik. Použijeme rozdělovací znaménko. (Ma- tylda, Matyl-da)

Jednoslabičná slova se nedají rozdělit.

Jak je dlouhá slabika?

Roztříd'te slova do skupin podle počtu písmen. Kolik slabik má každé slovo?

a do blesk snad jdu u
mám smrk dva strom o střed
dlaň ne od

Roztříd'te slova do skupin podle počtu slabik. Kolik písmen má každé slovo?

strop kniha skříň
Erben třída Alena
vzteky
ovoce úkoly

Hlásky a písmena (Didaktis, Scienta)

Ve vyslovovaném slově rozlišujeme **slabiky** a **hlásky**.

Vyslovované slabiky se skládají z hlásek.

Hlásky jsou zvuky, které vyslovujeme.

Úkol: Vyslovujte zřetelně všechna slova v těchto větách. Kolik mají slova slabik a kolik hlásek?

Taje. Ledová královna odešla. Bude jaro. Voda teče do potoka. Bublá tam a jásá.

V zapsaných slovech rozeznáváme písmena. Často slova obsahují právě tolik písmen, kolik v nich vyslovujeme hlásek. Pozor na písmena i / y , í / ý!

Označují stejnou hlásku.

<u>Píšeme písmena</u>	-	<u>vyslovíme hlásky</u>
di		[d' + i]
ti		[t' + i]
ni		[ň + i]
dí		[d' + í]
tí		[t' + í]
ní		[ň + í]

Pozor na písmeno ě !

Musíme dobře poslouchat svůj hlásek, co ve slabikách s písmenem ě vyslovuje:

<u>Píšeme písmena</u>	-	<u>vyslovíme hlásky</u>
dě		[d' + e]
tě		[t' + e]
ně		[ň + e]
bě		[b + j + e]
pě		[p + j + e]
vě		[v + j + e]
mě	nejčastěji	[m + ň + e]
	někdy	[m + j + e]

Úkol: Jaké hlásky obsahují tato slova?

tělo, kotě, díra, dítě, tiše, Věra, běží, letí, vodník, koně, pěna, měsíček, lednička, divadlo

SLABIKY DĚ, TĚ, NĚ (Alter)

Ke slovům, která odpovídají na otázku jaký, utvoř slova, která budou odpovídat na otázku jak. Odůvodni pravopis těchto slov.

<u>Jaký</u>		<u>jak</u>
sváteční	-	svátečně
bohatý	-	_____
spokojený	-	_____
chudý	-	_____

Takto se žáci učí rozlišovat, kde píšeme háček v písmenech *d'*, *t'*, *ň* a kde ve slabikách *dě*, *tě*, *ně*. **Loď** – **lodě** vyslovujeme [l – o – d' – e], ale napsat musíme *lodě*. **Ve slabikách *dě*, *tě*, *ně* píšeme háček nad *e*.**

SLABIKY BĚ, PĚ, VĚ, MĚ (Alter)

Opakování :

- Ve slabikách *hy*, *chy*, *ky*, *ry*, *dy*, *ty*, *ny* píšeme *y*.
- Ve slabikách *ži*, *ši*, *či*, *ři*, *ci*, *ji*, *di*, *ti*, *ni* píšeme *i*.
- Ve slabikách *dě*, *tě*, *ně*, *bě*, *pě*, *vě*, *mě* píšeme háček nad *e*.
- Ve slabikách *di*, *ti*, *ni* háček *nepíšeme*.

Cv. Ke každému domečku připiš slova, která obsahují slabiku uvnitř domku.

běhá
hrábě

pěna
zpěv

Ve slabice ***bě*** vyslovujeme hlásky [b – j – e], ale píšeme jen ***bě***. Ve slabice vyslovujeme *tři hlásky*, ale píšeme pouze *dvě písmena* (podobně slabiky *pě*, *vě*, *mě*).

SOUHLÁSKY MĚKKÉ A SOUHLÁSKY TVRDÉ (Alter)

Souhlásky tvrdé: h, ch, k, r, d, t, n

Úkol: Doplň podle vzoru a odůvodni pravopis.

noha – dvě nohy

duha –

dráha –

váha –

podlaha –

Každá tvrdá souhláska je rozebíraná samostatně s obdobným cvičením.

Souhlásky měkké: ž, š, č, ř, c, j, d', t', ň

Nakreslete si domečky. V každém domečku budou bydlet slova s jednou měkkou slabikou. Vymýšlejte a zapisujte taková slova. Ve kterém domečku jich bude bydlet nejvíce?

žije

běží

leží

šije

.

.

či

.

.

ři

.

.

apod.

HLÁSKY (Scienta, Didaktis, Alter)

Vymysli co nejvíce slov, která začínají i končí stejnou hláskou. Slova zapiš do sešitu (např. *aktovka, krok*).

Hlásky dělíme na samohlásky a souhlásky.

Samohlásky rozdělujeme na dlouhé a krátké, souhlásky na tvrdé, měkké a obojetné.

Samohlásky:

Krátké = a, e, i / y, o, u

Dlouhé = á, é, í / ý, ó, ů / ú

Dvojhásky = au, ou

Žáci se učí rozlišovat délku samohlásek pomocí zazpívání na prvních pět tónů stupnice, nahoru i dolů. Nejprve krátce – krátké samohlásky a potom dlouze – dlouhé samohlásky. (Alter)

Souhlásky:

Tvrdé = h, ch, k, r, d, t, a

Měkké = ž, š, č, ř, c, j, ď, ť, ň

Obojetné = b, f, l, m, p, s, v, z

Dvojhásky (au, ou) jsou takové dvě samohlásky, které se vyskytují ve stejné slabice.

Rozlišujte :

Na-u-čte se básničku. - slova bez dvojhásek

Do-u-tí-ral nádobí.

Ale: au-to, kou-sek, dou-šek - slova s dvojháskami

Takové příklady některé učebnice neuvádějí.

Úkoly

1. Napište na tabuli slovo *slunečnicová* a zakroužkujte v něm samohlásky červeně
2. Řekněte slova, kde je a, e, i, o, u. Slova napište.
3. Přepište slovo *klouček* a zakroužkujte v něm souhlásky modře.

Samohlásky mohou se souhláskami nebo samy tvořit slabiku.

a-no, A-nička, e-men-tál, E-va, I-re-na

o-či, O-li-na, u-ši, u-sly-šel

Dělíme je na krátké a dlouhé. Dvojice písmen i / y, í / ý, ú / ů označují vždy jednu hlásku – obě písmena vyslovujeme stejně. Dvojhlásky jsou složené ze dvou samohlásek a mohou se souhláskami nebo samy tvořit slabiku.

Rozlišujeme dvojhlásku ou a au.

Souhlásky * mohou tvořit spolu se samohláskami slabiku. Dělíme je na tvrdé, měkké, obojetné.

*) Každá kapitola se rozebírá podrobně (viz samohlásky).

Slabikotvorné souhlásky l, r

Víme, že slabiky tvoří samohlásky samy nebo spolu se souhláskami. Některé slabiky ale mohou místo samohlásek obsahovat souhlásky *l* a *r*. V tomto případě se *l*, *r* nazývají *slabikotvorné souhlásky*.

V L K
V R Č Í
C R Č Í
M L Č E T
D R N Č E T

Další úkoly typu : Pomoz Montíkovi při řezání klády na táborák. První hromadu rozřež na slova a napiš počet.

Otíka bolí zub

Samohláska ve slabice

Úkol na opakování zápisu samohlásek a souhlásek:

Ověřte si, že do každé slabiky patří jen jedna samohláska nebo dvojhláska:

Z pohádky:

N__ p_c_ l_ž_l hl_p_ H_nz_.
x o x o | x o x o | x o x x x o | x o x o x | x o

M_m_ m_ př_n_sl_ r_n_c b_ch_t .
x o | x o x o x x o | x o x | x o x o | x o x o x | x o x o

Obrázky slov (Didaktis, Scienta)

Přiřaďte slova k příslušným „obrázkům slov“ z koleček a křížků: *ráno, koleno, k, palec, u, den, litr, v, louka, uši, lavice, z, nesl, krk, ano, i, s*

1	2	3	4
xo xo	xo xox	xo x ⊗	xo xo xo
.....
.....
.....
.....
5	6	7	8
x	o	o xo	⊗x
.....
.....
.....
.....

PÁROVÉ SOUHLÁSKY na konci slov (Alter)

Žáci odůvodňují změnu souhlásky a pravopis.

Např.: *sloup, holub* (b – p)

soused, hlad, most (d – t)

loď, přijď, síť (d' – t')

strach, pstruh, hoch (h – ch)

Václav, Josef, větev (v – f)

Vůz, provaz, náves (z – s)

!!! Zapamatuj si slova, která nemají jinou podobu:

totiž, až, když, již, též, poněvadž

3.2. VHODNÁ CVIČENÍ

A) VHODNÁ CVIČENÍ SLOVA-SLABIKY 2.třída - (nakladatelství Didaktis, Alter a Scienta)

1) *Hledej v řadách slov stejnou slabiku:*

- ježek, jelen, myje, nakupuje, jede, koleje... **je**
- lodička, úlovek, lopata, mýdlo, kolo... **lo**
- táta, zametá, tábor, vítáme, zlatá, tácek... **tá**

! Zkus doplnit řady o další tři slova.

2) *Autodiktát*

napiš po třech slovech s určenými slabikami:

-me-	-dě-
-lá-	-tě-
-po-	-ně-
-já-	

3) *Přepis slov a jejich rozdělení na slabiky :*

<i>lopata (lo-pa-ta)</i>	prodavač
koleno	kolotoč
kapka	lokomotiva
žížala	konec

4) *Doplnění chybějících slabik:*

- .. zevčík (jezevčík) mí ... (míček)

pla. . ta (planeta)

ježiba . . (ježibaba)

obi . . (obilí)

. . . nička (Janička, tkanička)

5) *Úprava a přepis dopisu:*

Mi lábabičko!

Koneč němám časna psatti. Maminkařika la, že k tobě příští tý den pojede me.

Už se moctě šim. Co dělátvo jekočka? Má užkořata?

Posílám tipusu.

Jiřinka

B) VHODNÁ CVIČENÍ NA HLÁSKY A PÍSMENA

1) *Porovnávání počtu hlásek a počtu písmen v jednotlivých slovech*

běží několik

peníze vězení

pětník právě

pavouček poupě

větrník autobus

náměstí měl

věž tobě

2) *Doplňování samohlásek*

a) květiny : r.že, . str. , p.mp.l.šk. , k.nv.l.nk. (růže, astra, pampeliška, konvalinka)

b) zvířata : l.v, z.br, hr.ch, sl.n, kl.k.n (lev, zubr, hroch, slon, klokan)

c) věci : st.l, k.š, pr.čk., ž.hl.čk., z.p (stůl, koš, pračka, žehlička, zip)

3) *Tvoření vět s danými slovy, hledání změny slovního významu :*

kolek × kolík

dal × dál

statní × státní apod.

4) *Soutěž:*

Napiš co nejvíce jednoslabičných slov

C) VHODNÁ CVIČENÍ NA SOUHLÁSKY

- Autodiktát

a) Vypiš do sloupce všechny tvrdé souhlásky. Vedle každé tvrdé souhlásky napiš alespoň jedno slovo s y/ý po dané souhlásce.

b) Vypiš do sloupce všechny měkké souhlásky. Vedle každé tvrdé souhlásky napiš alespoň jedno slovo s i/í po dané souhlásce.

- Diktát

a) pevný, špagety, dýně, r, nákyp, kuchyň, nohy

b) ostrý nožík, kyvadlo hodin, příkré břehy řeky, čtyři nohy, divoké kachny

c) Na ulici před domem se hašteří vrabci.

Děti je pozorují.

O co bojují ?

O drobečky pečiva.

Dostalo se na všechny.

Už nekřičí.

Spokojeně poskakují.

D) VHODNÁ CVIČENÍ NA ABECEDU

1) Hra

Každý žák napíše na lístek své příjmení a jméno. Nejprve vytvoříme menší skupinky žáků, které dostanou za úkol jména dětí své skupinky abecedně seřadit. Skupinky můžeme různě kombinovat a zvětšovat. Nakonec se mohou děti pokusit seřadit abecedně jména všech žáků třídy.

2) Třídění podle abecedy

Žáci hledají jména spolužáků, kteří mají první písmeno. Určují jejich řazení podle abecedy (společná nebo skupinová práce).

3) Pokračování v řadách

- cibule, česnek, dýně ...
- Aleš, Běta, Čenda, Dana, ...

4) Řazení podle abecedy

- a) hrdličky, strnad, špaček, pěnkava, kos, vrána, chocholouš,
- b) mravenec, bělásek, střevlík, hrobařík, ploštice, žluťásek, škvor,
- c) Bouzov, Přimda, Žebrák, Točník, Křivoklát, Konopiště,

3.3. DĚLENÍ SLOV NA KONCI ŘÁDKU (Didaktis, Scienta)

Slova dělíme na konci řádků po slabikách. Dělení naznačujeme pomlčkou, která se nazývá spojovník. Jednoslabičná slova nedělíme. Předložku píšeme zpravidla až na další řádek se slovem.

Děti psaly stejnou větu. Každé z nich si na konci řádku poradilo jinak. Komu se práce nejlépe podařila? Janě přece. Ta totiž ví, že se slovo dá rozdělit, když má více slabik.

LUCIF
Naše kočka má čtyři košata.

BÁRA
Naše kočka má čtyři košasa

VÁŠEK
Naše kočka má čtyři košasa.

JANA
Naše kočka má čtyři ko-
šasa.

Říkejte a tleskejte si do kroku. Vypište slova trojslabičná.

Písnička do kroku

Šlapu, šlapu

krokem husím.

Proč tak šlapu?

Vždyť já musím –

Kdybych zůstal,
kde jsem stál,
nikoho bych
nepotkal.

(Daniel Hevier – Jiří Žáček)

A teď se rozpočítáme. Pak spočítáme kolik slabik má nejdelší slovo. Všimněte si i nadpisu.

Skákavé rozpočítadlo

Gazela, gazela

skákala zvesela.

Hop a skok přes příkop,

kam zase zmizela?

(Ludvík Středa)

ga-ze-la, ská-ka-la, zve-se-la, pří-kop

Která slova z obou říkanek nemůžeme rozdělit?

Úkol 1

Naznač pomlčkami všechny možné způsoby dělení slov na konci řádků.

Vzor: ko-bereček, kobe-reček, kobere-ček

Maminka, jablko, babička, pohádka, Kateřina

Slova se skládají ze slabik. Na konci řádku dělíme slova podle slabik.

Rozdělení naznačujeme vodorovnou čárkou. Jednoslabičná slova nerozdělujeme. (Alter)

Žáci si zde uvědomují počet slabik ve slovech a hledají slova neslabičná, která nemohou podle pravidel rozdělit.

Na stole, k potoku, u vody, pod stolem, ze domem, z okna, s tebou, v zásuvce, ve sklenici, o Janě.

SLOVO (Jinan)

Věty se skládají ze slov. Každé slovo ve větě píšeme zvlášť.

Úkol: Pěkně přečtete verše. Kolik je v básni slov?

Podzimní malování

Jindřich Balík

Vítr z lesa
chladně dýchá,
myškám stydnou ocásky.
Říjen už si
barvy míchá
na podzimní obrázky.

Předložky píšeme zvlášť.

Slova v, ve, na, za, se, do, o.. jsou předložky. Čteme je dohromady se slovem, ke kterému patří, ale píšeme je vždy zvlášť.

Při psaní slov s předložkami si někdy pomůžeme. Doplňte:

na paty na moje paty
za vraty za železnými vraty
za dveřmi za _____ dveřmi

Slova něco znamenají, mají svůj význam.

Každé slovo se svým významem hodí jen do některé věty.

Slova ve větě musíme uspořádat, aby bylo větě rozumět.

Rozumíme si proto, protože chápeme stejně význam jednotlivých slov.

Chceme-li si všichni rozumět, musíme se učit cizí jazyky.

Úkol: Do každého slova přidejte jedno z těchto písmen: *M, B, Ž, R, S, O, R*
LOK, HOCH, KALA, OSTŘÍ, ZUB, LUKA, OBR

Věty se skládají ze slov. (Alter)

Žáci si uvědomují části slov. Svislými čarami oddělují slova ve větách a zapisují počet slov ve větě.

Např.: Listížloutneaopadává . _____

POŘADÍ VĚT (Alter)

Při mluvení a psaní následují věty v určitém pořádku, který nemůžeme libovolně měnit.

Úkol: Seřaď věty tak, jak mají správně za sebou následovat.

- Nakonec mu učeše kartáčkem vlásky.
- Osušené mimino natře maminka dětským olejem.
- Máme doma mimino Adámka.
- Po koupání zabalíme Adámka do osušky.
- Ve vodě se směje a plácá ručkama.
- Každý večer ho dáme do vaničky.

Na tomto příkladě si žáci ověřují podstatu pořadí vět. Seřadí věty tak, jak mají být napsané za sebou, a následně napíší tři věty o tom, jak se ráno upravují.

Zhodnocení učebnic

Český jazyk pro druhý ročník ZŠ – Burianová H., Jízná L., Tarábková M., DIDAKTIS s.r.o. 2003

Průvodce k učebnicím českého jazyka – Burianová H., Jízná L., DIDAKTIS 2003

K této učebnici patří i pracovní sešit českého jazyka pro druhý ročník ZŠ, který navazuje na úspěšnou řadu učebnic pro první ročník. Hlavním záměrem učebnic je efektivní skloubení současných požadavků a nároků na vzdělávání a moderní trendy ve výuce spolu s poutavostí učebního materiálu pro žáky i učitele. Učebnice je přehledná, srozumitelná, úkoly zde rozvíjejí různé zájmy, schopnosti a dovednosti žáka.

K osvojení a procvičení si učiva učebnice poskytuje velké množství různorodých úkolů, zábavných cvičení a názorných i vtipných obrázků. Učebnicí provází pětice skřítků a to Kouzelník ze Slabikáře, který označuje a pomáhá vyvozovat nové učivo, dále Písmenko, Slůvko, Montík, Větík a Mluvenka. Každý ze skřítků má v učebnici určenou svou „oblast působení“

v rámci českého jazyka. Mají tedy funkci motivující, interaktivní a hravé komunikace se žáky i základní nenásilné strukturování jazykovědy (hláskosloví, slovní zásoba a tvarosloví, skladba, sloh...). Skřítkové dále komunikují s dětmi prostřednictvím „bublin“, kterými uvádějí mnohé úkoly, napovídají, jak si poradit s úkoly, a pomáhají vysvětlit nové učivo.

Mezi jednotlivými mluvnickými celky jsou zařazeny i slohové lekce, jejichž cílem je rozvíjet slovní zásobu dětí, rozvíjet řečové dovednosti, užívání spisovného jazyka a vhodných vyjadřovacích prostředků, využívaná jazykových znalostí při prvních literárních pokusech, rozvoj myšlení a fantazie dětí,

v neposlední řadě také správná komunikace s vrstevníky a dospělými a používání zásad slušného chování.

Učebnice obsahuje tematické okruhy s ohledem na současnost – počasí, změny v přírodě, výživa a zdraví, lidé a jejich záliby a zaměstnání, rodina, lidové tradice, zvířata, rostliny, technické vymoženosti, ekologie, doprava, ...

Autoři chtějí tak navázat na tradici J.A. Komenského „škola hrou“ a „učení všemi smysly“.

Nechybí zde doplňovačky, křížovky, rébusy, v nichž žáci vyplňují, dopisují, spojují, řeší úlohy, vybarvují a kreslí. Díky přehlednému řazení úkolů do kapitol podle mluvnických celků učitel snadno vyhledává vhodné úkoly k probíranému učivu.

Učebnice je tvořena podle požadavků vzdělávacího programu Základní školy, splňuje také požadavky programu Obecné školy a Národní školy a umožňuje využití v dalších alternativních programech.

Návrh časového plánu pro druhý ročník ZŠ (DIDAKTIS 2003)

měsíc	Školní týden	Plán učiva
Září	1.	Seznámení s učebnicí a pomůckami
	2.	Co umíme z první třídy <i>Písanka I.díl</i>
	3.	ABECEDA A-Q
	4.	ABECEDA Q - Ž
Říjen	5.	Věta, druhy vět, věta oznamovací
	6.	Věta tázací, rozkazovací, přací
	7.	Opakování
	8.	Slovo a slovní význam (slova nadřazená, podřazená, souřadná a protikladná)
Listopad	9.	Slova mnohoznačná, souznačná, slova spisovná a nespisovná, opakování Opakování
	10.	Slovo, slabika, hláska, dělení slov na konci řádku, hlásky, přehled a

	11.	rozdělení hlásek Samohlásky, dvojhásky, psaní ů /ú
	12.	Opakování, SLOH- vánoční přípravy, vánoční zvyky a obyčeje
	13.	
Prosinec	14.	SOUHLÁSKY, slabikotvorné souhlásky, <i>l, r</i> , souhlásky tvrdé
	15.	Tvrdé slabiky hy-hý, chy-chý, ky-ký, ry-rý
	16.	Tvrdé slabiky dy-dý, ty-tý, ny-ný
	17.	- vánoční prázdniny -
Leden	18.	- vánoční prázdniny -
	19.	Opakování
	20.	Souhlásky měkké
	21.	Měkké slabiky ži-ží, ši-ší, či-čí, ři-ří
	22.	Měkké slabiky ci-cí, ji-jí, di-dí, ti-tí
Únor	23.	Měkké slabiky ni-ní, opakování
	24.	SOUHLÁSKY OBOJETNÉ <i>Písanka II.díl</i>
	25.	Slovní druhy, Podstatná jména
	26.	Slovesa, Předložky, Spojky
Březen	27.	- jarní prázdniny -
	28.	Číslovky, opakování
	29.	SLOH - Jaro a jarní svátky
	30.	Skupiny DĚ, TĚ, NĚ
Duben	31.	Skupiny BĚ, PĚ, VĚ, MĚ
	32.	Opakování
	33.	- velikonoční prázdniny -
	34.	Výslovnost a psaní párových souhlásek, psaní <i>b - p</i>
Květen	35.	Psaní <i>d - t, d' - t', z - s</i>
	36.	Psaní <i>ž - š, v - f, h - ch</i>
	37.	Opakování
	38.	SLOH - Den Matek, Den Země - povídání
	39.	VĚTA JEDNODUCHÁ A SOUVĚTÍ
Červen	40.	Opakování <i>Písanka - procvičování</i>
	41.	Pozvánka, Dopis kamarádovi

Český jazyk 2 – Nováková Z., Švejdová V., ALTER 1994

V této učebnici učitel pracuje s vysvětlivkami a symboly, jež značí cvičení určená k písemnému vypracování nebo k samostatné práci, diktáty, přípravná (rozšiřující) cvičení, poučky a kontrolní cvičení.

Diktáty z počátku píšeme po přípravě. Pro orientaci učitele stačí zaznamenat počet chyb, klasifikace zde není nutná. U přípravných (rozšiřujících) cvičení pracujeme s dosud neprobraným učivem. Cílem je rozvoj vyjadřovací schopnosti žáka a příprava na učivo, které se bude probírat později buďto ještě v témž ročníku nebo i ve vyšších ročnících. Rozhodnutí o jejich využití je ponecháno zcela na učiteli.

Poučky nejsou určeny k memorování. Slouží k orientaci a utřídění probraného učiva. Žák s nimi bude pracovat třemi způsoby:

- a) Bude doplňovat chybějící slova.
- b) Může tvořit otázky tak, aby bylo možno odpovědět větou z poučky.
- c) Některé poučky jsou uvedeny v několika obměnách. Jazykově nadané žáky povedeme k tomu, aby v obměnách – na základě porozumění – odůvodnili pravopisné jevy.

Kontrolní cvičení si učitel může okopírovat a používat je jako diagnostické prověrky, které by neměly nesloužit jako podklad pro klasifikaci, nýbrž k posouzení míry osvojení si učiva.

Učebnice je rozdělena na cvičení pro rozvoj vyjadřovacích schopností žáků a úvod k mluvnickému učivu.

Čeština s maňáskem Hláškem pro druhý ročník ZŠ – kolektiv autorů, SCIENTA, spol. s.r.o., Praha 1997

Tato učebnice, na rozdíl od učebnic nakladatelství Didaktis a Alter, má sloužit jako tradiční, klasická kniha – učebnice, do níž se nic nevpisuje. Žák má být veden k samostatnému psaní do sešitu, který by neměl být beze zbytku nahrazován jen přetištěným sešitem pracovním.

Učebnice se snaží zdůraznit komunikační pojetí výuky : děti mají být vedeny k hovoru, k zapojení do dialogu, k ústnímu projevu, který učitel postupně a nenásilně kultivuje. Sloh v mluvené podobě tvoří východisko celé výuky, má výrazné zastoupení ve všech kapitolách. Pomůckou ke zvládnutí tohoto nepominutelného slohově – komunikačního cíle je maňásek Hlásek. Přesto, že je i zde důraz na hravost, tato knížka nepřináší, dle mého názoru, nic nového v pojetí vyučování českého jazyka na prvním stupni.

IV. VÝZKUMNÁ ČÁST

Diplomová práce je zaměřena na vyučování hláskosloví na prvním stupni v současnosti. Cílem prováděného výzkumu je zjistit náročnost jednotlivých témat z pohledu vyučujícího, jejich časový rozsah ve vyučování jednotlivých učitelů a v neposlední řadě obtížnost při zvládnutí a vypracovávání úkolů u žáků. Tyto údaje jsem zjišťovala pomocí dotazníků určených pro učitele vyučující český jazyk ve třetím ročníku ZŠ. Znalosti a dovednosti žáků prověřuji dotazníky s úkoly pro žáky.

Výsledky dotazníků byly zpracovány do přehledných grafů a vyčísleny v procentech.

V závěru diplomové práce je porovnání výsledků jednotlivých škol.

4.1. Charakteristika výzkumných metod

Výchozí metodou byl **dotazník** / viz příloha č.1/, pomocí kterého jsem zjistila, jaké učebnice, příručky a pomůcky upřednostňují učitelé českého jazyka, kolik dětí má poruchu výslovnosti, jak dochází k její nápravě, kolik času potřebují k naučení a osvojení si učiva hláska – písmeno, slovo- slabika- písmeno, dělení slov na konci řádku (dotazník viz příloha).

Výsledky dotazníků pro učitele a pro žáky jsou zpracovány do tabulek, v textové části pod tabulkami interpretovány.

4.2. Charakteristika výzkumného souboru

Dotazníky vyplnilo celkem šest učitelů vyučujících český jazyk ve třetích třídách – **ZŠ Kubatova v Českých Budějovicích, ZŠ Ludvíka Kuby v Rožnově a ZŠ v Boršově nad Vltavou.**

Základní škola **Kubatova v Českých Budějovicích** má „sídlištní“ charakter. Děti zde žijí přímo v centru Českých Budějovic, ve třídě jsou v počtu 25 žáků. Zde jsem podala dotazník při hodině českého jazyka. Žáci neměli potíže s pochopením zadání jednotlivých úkolů a pracovali pilně. Paní učitelka v této třídě používá učebnice, pomůcky a příručky

nakladatelství Alter. Ve třídě jsou dva žáci se špatnou výslovností r, ř. K nápravě dochází především v rodině a funguje zde spolupráce rodin s logopedem. Nejvyšší nároky klade paní učitelka na kapitolu Slovo-slabika- písmeno, této kapitole se věnuje po dobu jednoho až dvou týdnů.

Za nejtěžší úkol pokládá úkol 3, kde děti mají samy vymýšlet vhodné věty, podle významu daných slov (dal/ dál, kolik /kolík, jet / jed).

Další dotazník jsem podala do vedlejší třetí třídy, kde je 24 žáků. Do třídy dochází jedna dívka se špatnou výslovností hlásky s (sigmatismus). Rodiče s dívkou pravidelně navštěvují logopedickou poradnu, kde dochází k nápravě a zafixování správné výslovnosti.

Stejně jako ve vedlejší třídě paní učitelka klade největší nároky na kapitolu Slovo-slabika- písmeno, rovněž se jí věnuje po dobu jednoho až dvou týdnů a průběžně ji opakuje. Jako nejsložitější úkol pro žáky označila úkol 3.(Vytvoř na daná slova vhodné věty - podle významu slov.). Zde měli žáci potíže zařadit slova do smysluplných vět. Objevovaly se stejné chyby např.: *Já už jsem jed. Had má jet. Málo jsem jet.*

ZŠ Ludvíka Kuby v Rožnově je školou na periferii města, kam děti docházejí především pěšky z nedalekého sídliště nebo rodinných domků.

Dotazníky jsem podala do dvou třetích tříd po 24 a 26 žácích. Zde paní učitelky učí podle učebnic SPN, a.s., autorů Z. Dvořákové, V. Styblíka a K. Ondráškové. Jako pomůcky se osvědčily Styblíkovy metodické příručky, různé doplňovačky, pexesa, karty, obrázky, různé hry (např. Kufr), olympiáda a jiné

soutěžní hry. Hodiny českého jazyka se snaží kombinovat s hodinami výtvarné výchovy nebo hudební výchovy. V těchto dvou třídách je pouze jeden žák s poruchou výslovnosti (rotacismem). I v tomto případě navštěvují jeho rodiče s logopedickou poradnu.

Na výklad látky Hláska-slabika-písmeno paní učitelka potřebuje celý měsíc a opakuje tuto látku i průběžně. Žákům toto téma dělá problémy až do pátého ročníku. Jako učivo, kde se kladou nejvyšší nároky na dítě, označila dělení slov na konci řádku.

Škola v Boršově nad Vltavou je typická vesnická malotřídní škola. Docházejí tam děti z přilehlých obcí např. ze Včelné, Vrábče, z Dětského domova v Boršově nad Vltavou a okolních drobných osad. Je zde sloučená třetí třída se čtvrtou v celkovém počtu šestnácti žáků (z toho je osm třeařáků). Paní učitelka vyučuje třetí ročník podle učebnic nakladatelství Didaktis a čtvrtý ročník podle nakladatelství Alter. Jako názorné pomůcky slouží nástěnné mapy, obrazy, videonahrávky, práce na počítači, kde mají zavedené programy týkající se např. pravopisu, dále internetové stránky a odborná literatura, příručky nakladatelství Prodos, Nová škola, Alter, Didaktis i Jinan.

Jsou zde dvě děti s poruchou výslovnosti. Jeden žák špatně vyslovuje ř a druhý má celkově špatnou výslovnost. Oba navštěvují logopedickou poradnu a jednou týdně je věnována odborná péče přímo ve škole. Spolupráce s poradnou je výborná, neboť poradna informuje paní učitelku o pokrocích nebo různém zaměření na daný problém. Paní učitelka od první třídy neustále klade nároky na sluchovou analýzu a syntézu. Jako nejtěžší učivo označila kapitolu Slovo-slabika-písmeno.

4.3. DOTAZNÍK

Otázky pro učitele :

- 1) Podle jakých učebnic vyučujete, proč?
Jaké pomůcky a příručky používáte při přípravě na vyučování a při vyučování?

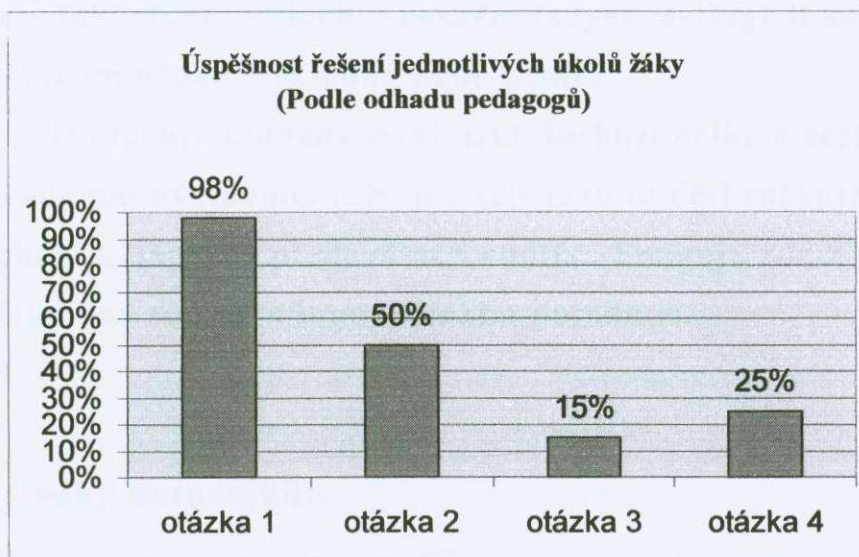
- 2) Kolik dětí ve třídě má poruchu výslovnosti a jakou?
Jako dochází k nápravě vad řeči? Jaká je spolupráce s rodiči a s logopedickou poradnou?

- 3) Kolik času věnujete na výklad a procvičování látky v tématu
Hláska – slabika – písmeno ?

- 4) V jaké kapitole se kladou nejvyšší nároky na dítě?
 - a) Hláska / písmeno
 - b) Slovo – slabika – písmeno
 - c) Dělení slov na konci řádku

- 5) Podle dotazníku pro děti otypujte jejich výsledky.

4.4. ÚSPĚŠNOST ŘEŠENÍ ÚKOLŮ ŽÁKY

4.5. SHRUTÍ VÝZKUMNÉ PRÁCE

Podle výsledků výzkumu se ve školách nejvíce uplatňují učebnice nakladatelství Alter, Didaktis a Nová škola. Jako osvědčený materiál jsou využívány metodické příručky k učebnicím SPN, a.s., autorů Z. Dvořákové, V. Styblíka a K. Ondráškové. Jako pomůcky slouží různé doplňovačky, pexesa, karty, obrázky, různé hry (např. Kufr), olympiády a soutěžní hry. Paní učitelky rády využívají mezipředmětových vztahů, kdy si s dětmi vyrábějí např. „polštářová písmenka“ – v hodinách pracovních činností, při hodinách výtvarné výchovy malují karty s obrázky písmen a na hodinách hudební výchovy příležitostně připomínají co už se učili např. o psaní velkých písmen a jiných mluvnických pravidlech v českém jazyce, setkají-li se např. s nějakým názvem skladby nebo písně.

Do těchto dotazovaných tříd dochází celkem šest dětí s poruchou výslovnosti. Nejčastěji jsou to děti ráčkující, kde dochází k nápravě především v rodině. Funguje zde hlavně spolupráce rodiny s logopedickou poradnou.

Výsledky dotazníků:

Shrnu-li výsledky ze třetí otázky, výkladu a procvičování látky v tématu Hláska- slabika- písmeno je věnována časová dotace minimálně jeden až dva týdny. Opakování je především průběžné až do pátého ročníku, neboť dětem toto učivo dělá značné potíže (zejm. tedy hláska – písmeno, dělení slov na slabiky).

Ve čtvrté otázce v dotazníku pro učitele bylo nejčastější zakroužkování odpovědi b) a c). Tedy nejvyšší nároky na dítě se kladou v kapitole Slovo – slabika- písmeno a Dělení slov na konci řádku. Dotazníky pro učitele i dotazníky pro děti přiložím v příloze.

Dotazníky určené dětem (viz Příloha) dopadly dle mého očekávání. Tedy největší potíže dělal žákům třetích tříd úkol v pořadí třetí, kde měli vymyslet na daná slova vhodné věty. Ze všech dotazovaných bylo celkem 29,5% správných odpovědí. Většinou žáci zaměňovali slovo „jed“ i „jet“ se slovem ve smyslu jíst (jedl). Např.: Jed jsem bonbóny nebo Málo jsem jet.

Zde učitelé předpokládali největší problém s konstrukcí „smysluplných“ vět. Celkem tipovali úspěšnost 15%, čímž značně podcenili výsledky svých žáků.

Větší úspěšnost byla v otázce druhé, kde měli žáci spočítat hlásky a písmena. Počet písmen napsali všichni správně, ale počet hlásek buď zaměňovali za počet slabik nebo opsali podle počtu písmen (52,3%). Tento úkol splnili nejlépe žáci třetí třídy ZŠ v Boršově nad Vltavou. Ostatním žákům zřejmě nebyl zcela jasný rozdíl mezi pojmem hláska a písmeno.

Čtvrtá otázka nedělala velké potíže. Splnilo ji 68,2% žáků bez větších chyb. Spíše zapomněli určit kořen slov, přesto další slova doplnili dobře.

Nejjednodušší otázka z celého dotazníku byla první, kde měly děti seřadit názvy hradů podle abecedy. Zde bylo 100% správných odpovědí.

Shrnu-li tedy počet správně vyplněných dotazníků, kde jsem nemusela zasáhnout „opravnou tužkou“, tak to byly pouze 4 dotazníky z celkového počtu 107 dotazníků.

ZÁVĚR

V diplomové práci jsem se zabývala vyučováním hláskosloví na prvním stupni v základních školách.

Žáci, kteří mají potíže s vyslovováním, hůře zvládají toto učivo než ostatní žáci. Stěží rozeznají jaké i/y se píše po souhláskách měkkých, tvrdých nebo obojetných. Ke správné výslovnosti je proto musíme vést už od samého začátku jejich školní docházky. Chtěla jsem zmapovat, jaké metody, příručky a pomůcky užívají učitelé českého jazyka právě k naučení a osvojení si hláskoslovných jevů, problematiky slabiky, hlásky a písmen.

Uvedenou problematiku jsem sledovala ve třetích třídách.

Zajímaly mne výsledky při hodnocení obtížnosti látky, které jsem zjišťovala pomocí dotazníků pro učitele, ty jsem porovnávala s výsledky diagnostických prověrek žáků. Zjistila jsem, že učitelé mají přehled o dostupných pomůckách a stejně tak si uvědomují náročnost učiva a nutnost k procvičování.

Práce na toto téma byla velice zajímavá a pomohla mi proniknout do problematiky používaných metod při výuce hláskosloví na prvním stupni.

Použitá literatura

- BRABCOVÁ, R.**, Didaktika českého jazyka, Praha: SPN 1990
- BURIANOVÁ, H., JÍZDNÁ, L., TARÁBKOVÁ, M.**, Český jazyk pro druhý ročník ZŠ, DIDAKTIS s.r.o. 2003
- Kolektiv autorů, Čeština s maňáskem Hláskem pro druhý ročník ZŠ, Praha: SCIENTA, spol. s.r.o. 1997
- ČECH, T., EICHELBERGER, H., KOHLBERG, W., D., kol. autorů**, časopis **KOMENSKÝ**, ročník 129, č. 4, Brno: Masarykova univerzita PF
- ČECHOVÁ, M. a kol.**..Čeština, řeč a jazyk, 2. přepracované vydání, ISV 2000
- DAVID, M.**, Kapitoly z didaktiky českého jazyka na prvním stupni ZŠ, České Budějovice : JČU 2001
- DVOŘÁKOVÁ, Z., STYBLÍK, V., ONDRÁŠKOVÁ, K.**, Metodické příručky k učebnici českého jazyka pro druhý ročník ZŠ, Praha : SPN 1998
- HÁJKOVÁ, E., PIŠLOVÁ, S.**, Čeština pro druhý ročník ZŠ učebnice A, JINAN 1994
- HÁLA, B.**, Fonetika v teorii a v praxi, 1. vydání, Praha: SPN 1975
- HÁLA, B., SOVÁK M.** Hlas, řeč a sluch, Praha: SPN, 1962
- HAUSER P., ONDRÁŠKOVÁ K.**, Základy didaktiky českého jazyka pro první stupeň ZŠ, Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Brno : 1991
- [http:// www.stripky.cz/nemoci/logopedie/logopedie.html#1](http://www.stripky.cz/nemoci/logopedie/logopedie.html#1)
- KUTÁLKOVÁ, D.**, Logopedická prevence, Průvodce vývojem dětské řeči, Praha: PORTÁL 1996

- kolektiv autorů**, Kapitoly z moderní didaktiky českého jazyka, Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta 2004
- MELICHAR, J., STYBLÍK, V.**, Český jazyk, přehled učiva ZŠ, Praha: FORTUNA 1994
- MELICHAR, J., STYBLÍK, V.**, Český jazyk, rozšířený přehled učiva základní školy, 4. Vydání, SPN 1974
- MRÁZOVÁ, E.**, Úvod do studia speciální pedagogiky, 1. vydání, Ústí nad Labem: PF UJEP 1998
- MÜLHAUSEROVÁ, H., JANÁČKOVÁ, Z., PŘÍBORSKÁ, O.**, Učebnice českého jazyka pro druhý ročník, NOVÁ ŠKOLA 1998
- NOVÁKOVÁ, Z., ŠVEJDOVÁ, V.**, Český jazyk 2, ALTER 1994
- PALCOVÁ, Z.**, Fonetika a fonologie češtiny, Praha: KAROLINUM 1997
- SOVÁK**, Elementární logopedická diagnostika, terapie a prevence, 1. vydání, Praha: SPN 1978
- SVOBODOVÁ J. a kol.**, Didaktika českého jazyka s komunikačními prvky, Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, Ostrava : 2003
- SVOBODOVÁ J. a kol.**, Jazyk a jazyková komunikace nově-prvky hry ve školní výuce mateřštiny, Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, Ostrava: 2002

Přílohy

1) Jaké jsou hlavní problémy, které se týkají...

2) Jaké jsou hlavní problémy, které se týkají...

3) Jaké jsou hlavní problémy, které se týkají...

4) Jaké jsou hlavní problémy, které se týkají...

5) Jaké jsou hlavní problémy, které se týkají...

6) Jaké jsou hlavní problémy, které se týkají...

7) Jaké jsou hlavní problémy, které se týkají...

8) Jaké jsou hlavní problémy, které se týkají...

Otázky pro učitele :

- 1) Podle jakých učebnic vyučujete, proč?
Jaké pomůcky a příručky používáte při přípravě na vyučování a při vyučování?

ALTER - O, M

Přímě všechny pomůcky a příručky, které má stola k dispozici.

Velmi často si kupují a vyrábím pomůcky sama.

- 2) Kolik dětí ve třídě má poruchu výslovnosti a jakou?
Jako dochází k nápravě vad řeči? Jaká je spolupráce s rodiči a s logopedickou poradnou?

2 děti - špatná výslovnost R, R^v

Náprava dochází hlavně v rodině. Hlavní funguje spolupráce rodina x poradna.

- 3) Kolik času věnujete na výklad a procvičování látky v tématu
Hláska - slabika - písmeno ?

1-2 týdny

- 4) V jaké kapitole se kladou nejvyšší nároky na dítě?

- a) Hláska / písmeno
 b) Slovo - slabika - písmeno
 c) Dělení slov na konci řádku

- 5) Podle dotazníku pro děti otypujte jejich výsledky.

Všichni by ve 3. třídě měli práci pokládnout. Větší oblíbení budou mít asi ve 3. úkolu, kde musí významělet ve 3y.

DOTAZNÍK PRO DĚTI :

- 1) Seřaď podle abecedy názvy hradů:

Bouzov, Žebrák, Křivoklát, Zvíkov, Orlík

- 2) U napsaných slov spočítej písmena a hlásky:

město	počet hlásek:	počet písmen:
písek	počet hlásek:	počet písmen:
věřit	počet hlásek:	počet písmen:
pěnkava	počet hlásek:	počet písmen:

- 3) Vytvoř na daná slova vhodné věty (podle významu slov):

- a) dal / dál
- b) kolik / kolík
- c) jet / jed

- 4) V řadách slov vyznač kořen slov a dopiš v každé řadě ještě jedno slovo příbuzné:

- a) Lesník, les, ...
- b) Vodník, voda, ...

Otázky pro učitele :

- 1) Podle jakých učebnic vyučujete, proč?
Jaké pomůcky a příručky používáte při přípravě na vyučování a při vyučování?

3.tř. - Didaktis

4.tř. - Alter

náčerné pomůcky = nástěnné mapy, obrázky, videonahrávky,
práce na počítači, internetové stránky,
odborná literatura

- přírůček a fabl. jazyk nakladatelství (PRODOS, NOVA ŠKOLA)
- 2) Kolik dětí ve třídě má poruchu výslovnosti a jakou?
Jako dochází k nápravě vad řeči? Jaká je spolupráce s rodiči a s logopedickou poradnou?

2 děti - tzv. výslovnost - v (s rodiči navštěvuje logoped. poradnu)

2. z. - celková špatná výslovnost, zák. navštěvuje logop. poradnu, t. k. zák. je trnovákem ve škole, spolupráce s poradnou výborná (informují o praxi. jivech)

- 3) Kolik času věnujete na výklad a procvičování látky v tématu
Hláska - slabika - písmeno ?

Od 1. tř. je neustále opakováno (sluchová analýza a syntéza).

- 4) V jaké kapitole se kladou nejvyšší nároky na dítě?

- a) Hláska / písmeno
b) Slovo - slabika - písmeno
c) Dělení slov na konci řádku

- 5) Podle dotazníku pro děti otypujte jejich výsledky.

DOTAZNÍK PRO DĚTI :

- 1) Seřaď podle abecedy názvy hradů:

Bouzov, Žebrák, Křivoklát, Zvíkov, Orlík

- 2) U napsaných slov spočítej písmena a hlásky:

město	počet hlásek:	počet písmen:
písek	počet hlásek:	počet písmen:
věřit	počet hlásek:	počet písmen:
pěnkava	počet hlásek:	počet písmen:

- 3) Vytvoř na daná slova vhodné věty (podle významu slov):

- a) dal / dál
- b) kolik / kolík
- c) jet / jed

- 4) V řadách slov vyznač kořen slov a dopiš v každé řadě ještě jedno slovo příbuzné:

- a) Lesník, les, ...
- b) Vodník, voda, ...

Otázky pro učitele :

- 1) Podle jakých učebnic vyučujete, proč?
Jaké pomůcky a příručky používáte při přípravě na vyučování a při vyučování?

V. Štyblík - je s každým pracovníkem na celí škole.
Pomůcky - křeslo, doplnovací, peresa, karty,
obráčky, křeslo hry - kape..., olympiáda,
soutěžní hry.
Kombinace Δ VV a HV.

- 2) Kolik dětí ve třídě má poruchu výslovnosti a jakou?
Jako dochází k nápravě vad řeči? Jaká je spolupráce s rodiči a s logopedickou poradnou?

Zádné děti.

- 3) Kolik času věnujete na výklad a procvičování látky v tématu
Hláska - slabika - písmeno ?

1 měsíc a i občas opakují průběžně.
Dětem podle toho dělá problémy
až do J. K.

- 4) V jaké kapitole se kladou nejvyšší nároky na dítě?

- a) Hláska / písmeno
b) Slovo - slabika - písmeno
c) Dělení slov na konci řádku

5) Podle dotazníku pro děti otypujte jejich výsledky.

DOTAZNÍK PRO DĚTI :

1) Seřaď podle abecedy názvy hradů:

Bouzov, Žebrák, Křivoklát, Zvíkov, Orlík

michny děti

2) U napsaných slov spočítej písmena a hlásky:

město	počet hlásek:	počet písmen:
písek	počet hlásek:	počet písmen:
věřit	počet hlásek:	počet písmen:
pěnkava	počet hlásek:	počet písmen:

polovina

3) Vytvoř na daná slova vhodné věty (podle významu slov):

- a) dal / dál
- b) kolik / kolík
- c) jet / jed

10 dětí!

4) V řadách slov vyznač kořen slov a dopiš v každé řadě ještě jedno slovo příbuzné:

- a) Lesník, les, ...
- b) Vodník, voda, ...

6 dětí!

Zř. Bouzov nad Vládkou

5) Podle dotazníku pro děti otypujte jejich výsledky.

DOTAZNÍK PRO DĚTI :

1) Seřaď podle abecedy názvy hradů:

1 5 2 4 3
Bouzov, Žebrák, Křivoklát, Zvíkov, Orlík

2) U napsaných slov spočítej písmena a hlásky:

město
písek
věřit
pěnkava
*

počet hlásek:
počet hlásek:
počet hlásek:
počet hlásek:

6
5
6
8

počet písmen:
počet písmen:
počet písmen:
počet písmen:

5
5
5
7

3) Vytvoř na daná slova vhodné věty (podle významu slov):

- a) dal / dál
b) kolik / kolík
c) jet / jed

Pesr mi dal karku. Pojedu dál.
Kolik je hodin? Na směře visí
kolík. Váža chěl jet autem. Jed zabil Pesra
Zahonma.

4) V řadách slov vyznač kořen slov a dopiš v každé řadě ještě jedno slovo příbuzné:

a) Lešník, les ...

lešák

b) Vodník, voda, ...

vodníka

Otázky pro učitele :

- 1) Podle jakých učebnic vyučujete, proč?
Jaké pomůcky a příručky používáte při přípravě na vyučování a při vyučování?

- 2) Kolik dětí ve třídě má poruchu výslovnosti a jakou?
Jako dochází k nápravě vad řeči? Jaká je spolupráce s rodiči a s logopedickou poradnou?

- 3) Kolik času věnujete na výklad a procvičování látky v tématu
Hláska – slabika – písmeno ?

- 4) V jaké kapitole se kladou nejvyšší nároky na dítě?
 - a) Hláska / písmeno
 - b) Slovo – slabika – písmeno
 - c) Dělení slov na konci řádku

DOTAZNÍK PRO DĚTI :

1) Seřaď podle abecedy názvy hradů:

¹ Bouzov, ⁵ Žebrák, ² Křivoklát, ⁴ Zvíkov, ³ Orlík

2) U napsaných slov spočítej písmena a hlásky:

město	počet hlásek: 5	počet písmen: 5
písek	počet hlásek: 5	počet písmen: 5
věřit	počet hlásek: 5	počet písmen: 5
pěnkava	počet hlásek: 7	počet písmen: 7

3) Vytvoř na daná slova vhodné věty (podle významu slov):

a) dal / dál *úř mi dal pokoj, jedeme dál.*

b) kolík / kolík *Kolík je hodin? Chybí mi kolík.*

c) jet / jed

Jed sem chléb ze sýrem. Koupiš jed na myši.

4) V řadách slov vyznač kořen slov a dopiš v každé řadě ještě jedno slovo příbuzné:

a) Lesník, les, ... *lesák*

b) Vodník, voda, ... *vodověž*

DOTAZNÍK PRO DĚTI :

1) Seřaď podle abecedy názvy hradů:

Bouzov, Žebrák, Křivoklát, Zvíkov, Orlík

Bouzov, Křivoklát, Orlík, Zvíkov, Žebrák.

2) U napsaných slov spočítej písmena a hlásky:

město	počet hlásek: 6	počet písmen: 5
písek	počet hlásek: 5	počet písmen: 5
věřit	počet hlásek: 6	počet písmen: 5
pěnkava	počet hlásek: 8	počet písmen: 7

3) Vytvoř na daná slova vhodné věty (podle významu slov):

- a) dal / dál
- b) kolik / kolík
- c) jet / jed

a) Dal mi dál.
Jdi dál!

b) Kolik je to do hromady?
Podej mi kolík!

c) Rád jet cukrový.
J chei jed domu.

4) V řadách slov vyznač kořen slov a dopiš v každé řadě ještě jedno slovo příbuzné:

- a) Lesník, les, ... lesopný.
- b) Vodník, voda, ... vodka.

Aneta Vějdová
III.B.

DOTAZNÍK PRO DĚTI :

1) Seřaď podle abecedy názvy hradů:

Bouzov, Žebrák, Křivoklát, Zvíkov, Orlík

Bouzov, Křivoklát, Orlík,
Zvíkov, Žebrák;

2) U napsaných slov spočítej písmena a hlásky:

město	počet hlásek: 6	počet písmen: 5
písek	počet hlásek: 5	počet písmen: 5
věřit	počet hlásek: 6	počet písmen: 5
pěnkava	počet hlásek: 8	počet písmen: 7

3) Vytvoř na daná slova vhodné věty (podle významu slov):

- a) dal / dál
- b) kolik / kolík
- c) jet / jed

a) David dal Kubovi klíč.

Roman jel dál do Prahy.

b) Kolik je hodin?

Našla jsem kolík.

c) Jedem do Ameriky.

Dej na to jed.

4) V řadách slov vyznač kořen slov a dopiš v každé řadě ještě jedno slovo příbuzné:

- a) Lešník, les, ... lesní
- b) Vodník, voda, ... vodopad

Tonda Vaclík

3.B

DOTAZNÍK PRO DĚTI :

1) Seřaď podle abecedy názvy hradů:

Bouzov, Žebrák, Křivoklát, Zvíkov, Orlík

Bouzov, Žebrák, Křivoklát, Zvíkov, Orlík, Zvíkov, Žebrák

2) U napsaných slov spočítej písmena a hlásky:

město	počet hlásek: 6	počet písmen: 5
písek	počet hlásek: 5	počet písmen: 5
věřit	počet hlásek: 6	počet písmen: 5
pěnkava	počet hlásek: 8	počet písmen: 7

3) Vytvoř na daná slova vhodné věty (podle významu slov):

a) dal / dál

b) kolik / kolík

c) jet / jed

Petr Běda dal dárek Mamišovi. Cesta vede dál.
Kolik má děv hodin? Mamce se má říct kolik.
Dá si říct, by se je se na chalupu?
Jed je moc jedovatý

4) V řadách slov vyznač kořen slov a dopiš v každé řadě ještě jedno slovo příbuzné:

a) Lešník, les, ... lešák
b) Vodník, voda, ... vodníčka

Glojčev

3.8

DOTAZNÍK PRO DĚTI :

1) Seřaď podle abecedy názvy hradů:

Bouzov, Žebrák, Křivoklát, Zvíkov, Orlík

Bouzov, Křivoklát, Zvíkov, Žebrák, Orlík

2) U napsaných slov spočítej písmena a hlásky:

město	počet hlásek: 6	počet písmen: 5
písek	počet hlásek: 5	počet písmen: 5
věřit	počet hlásek: 6	počet písmen: 5
pěnkava	počet hlásek: 8	počet písmen: 7

3) Vytvoř na daná slova vhodné věty (podle významu slov):

- a) dal / dál
- b) kolik / kolik
- c) jet / jed

a) Bába dal Gvozi sušenku.
Kdy přijdem dál?

b) Kolik máme cukroví?
Kolik mi kolik.
~~c) dal mi sýrný jed.~~

c) Můj je na kole?
Kolik jsem slyšel jed.
v

4) V řadách slov vyznač kořen slov a dopiš v každé řadě ještě jedno slovo příbuzné:

- a) Lesník, les, lesník
- b) Vodník, voda, vodník

DOTAZNÍK PRO DĚTI :

1) Seřaď podle abecedy názvy hradů:

Bouzov, Žebrák, Křivoklát, Zvíkov, Orlík

Bouzov, Křivoklát, Orlík, Zvíkov, Žebrák

2) U napsaných slov spočítej písmena a hlásky:

město	počet hlásek: 6
písek	počet hlásek: 5
věřit	počet hlásek: 6
pěnkava	počet hlásek: 8

počet písmen: 5
počet písmen: 5
počet písmen: 5
počet písmen: 7

3) Vytvoř na daná slova vhodné věty (podle významu slov):

- dal / dál
- kolik / kolík
- jet / jed

a) Dal mi peníze.
Je to ještě dál.

b) Kolik je hodin?
Upadl mi kolík.

c) Musíš ještě jed.

~~Je to~~ Je tu mamba.

4) V řadách slov vyznač kořen slov a dopiš v každé řadě ještě jedno slovo příbuzné:

a) Lesník, les, ... lesnický

b) Vodník, voda, ... vodňovec

D. Falešmalová
3.B

DOTAZNÍK PRO DĚTI :

1) Seřaď podle abecedy názvy hradů:

Bouzov, Žebrák, Křivoklát, Zvíkov, Orlík

Bouzov, Křivoklát, Orlík, Zvíkov, Žebrák

2) U napsaných slov spočítej písmena a hlásky:

město	počet hlásek: 6	počet písmen: 5
písek	počet hlásek: 5	počet písmen: 5
věřit	počet hlásek: 6	počet písmen: 5
pěnkava	počet hlásek: 8	počet písmen: 7

3) Vytvoř na daná slova vhodné věty (podle významu slov):

- a) dal / dál
- b) kolik / kolík
- c) jet / jed

a) Petr mi dal bombón. Půjdu dál víc než ty.

b) V kolik hodin si byl doma? Podám si sen kolik.

c) ~~Nechci jet do Afriky. Podám si jet.~~
Nechci jed do Afriky.

4) V řadách slov vyznač kořen slov a dopiš v každé řadě ještě jedno slovo příbuzné:

- a) Lesník, les / ... lesák, lesník
- b) Vodník, vodá, ... vodová

R. Ivancinovi

DOTAZNÍK PRO DĚTI :

1) Seřaď podle abecedy názvy hradů:

Bouzov, Žebrák, Křivoklát, Zvíkov, Orlík

1. Bouzov, 2. Křivoklát, 3. Orlík

4. Zvíkov, 5. Žebrák.

2) U napsaných slov spočítej písmena a hlásky:

město	počet hlásek: <i>pět</i> ⁶	počet písmen: <i>pět</i>
písek	počet hlásek: <i>pět</i>	počet písmen: <i>pět</i>
věřit	počet hlásek: <i>pět</i> ⁶	počet písmen: <i>pět</i>
pěnkava	počet hlásek: <i>sedum</i> ⁸	počet písmen: <i>sedum</i>

3) Vytvoř na daná slova vhodné věty (podle významu slov):

a) dal / dál *Dal sem jí dárek.*
b) kolik / kolík *Pokliček teče dál.*
c) jet / jed *Kolik je hodin.*
Kolik je na šnivce
Jeť sem kaši.
Imiji jed.

4) V řadách slov vyznač kořen slov a dopiš v každé řadě ještě jedno slovo příbuzné:

a) Lesník, les, ... *lesík.*
b) Vodník, voda, ... *vodáň.*

*** LOŽEN**